

Noora Oinas & Heidi Yrttiaho

**AMMATTIOPISTO-OPISKELJOIDEN
PÄIHTEIDENKÄYTÖN PUHEEKSIOTTO**

Ammattihenkilöiden kokemuksia puheeksioton prosessista

**AMMATTIOPISTO-OPISKELIJOIDEN
PÄIHTEIDENKÄYTÖN PUHEEKSIOTTO**

Ammattihenkilöiden kokemuksia puheeksioton prosessista

Noora Oinas & Heidi Yrttiaho

Opinnäytetyö

Kevät 2013

Sosiaalian koulutusohjelma

Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijät: Noora Oinas ja Heidi Yrttiaho

Opinnäytetyön nimi: Ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotto – Ammattihenkilöiden kokemuksia puheeksioton prosessista

Työn ohjaajat: Pirkko Pietilä ja Päivi Rautio

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2013

Sivumäärä: 52 + 9 liitesivua

Ammattiopisto-opiskelijoiden runsas päihteidenkäyttö on viime aikoina noussut esiin useissa julkaisuissa. Nuoruusiällä alkaneet päihdeongelmat jatkuvat usein aikuisuudessa, joten päihteidenkäyttöön puuttuminen on ehkäisevää toimintaa. Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan ongelmien havaitsemista ja pyrkimystä löytää niihin ratkaisuja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Päihteidenkäytön puheeksiottoa suositellaan päihteidenkäytön varhaisen puuttumisen menetelmäksi. Päihteidenkäyttö tulisi ottaa puheeksi viimeistään silloin, kun jollakulla syntyy huoli.

Tutkimuksessa kuvaillaan ammattihenkilöiden kokemuksia ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotosta niin, että puheeksiotosta saadaan mahdollisimman monipuolinen kuvaus. Tutkimuksen tarkoituksena on, että tutkimukseen osallistuvat ammattihenkilöt saavat tutkimustulosten pohjalta palautetta omasta työstään ja tuloksia hyväksikäyttäen ammattiopistossa voidaan kehittää päihteidenkäytön puheeksiottoa yleisesti sekä puheeksioton prosessikaaviota. Myös muissa ammattioppilaitoksissa voidaan hyödyntää tutkimuksen tuloksia kehitettäessä päihteidenkäytön puheeksiottamista.

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen. Aineistonkeruumenetelmänä on käytetty yksilö- ja ryhmähaastattelujen muodoissa toteutettua teemahaastattelua. Aineisto on analysoitu teemoittelemalla. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu nuorten päihteidenkäytöstä ja päihteidenkäytön puheeksiotosta.

Tulosten mukaan puheeksiotto on kaikkien ammattihenkilöiden yhteinen asia, mutta puheeksiottoon kaivataan rohkaisua, koulutusta ja selkeää ohjeistusta. Koulun ja kodin sekä koulun ja päihdehoitopaikkojen välisen yhteistyön lisääminen koetaan tarpeelliseksi. Opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiottoa ohjaa voimavarakeskeisyys. Puheeksiotolla tavoitellaan opiskelijan elämänhallintaa ja madaltunutta kynnystä hakea apua tulevaisuudessa.

Asiasanat: ammattiopisto-opiskelija, ehkäisevä päihdetyö, puheeksiotto

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Noora Oinas and Heidi Yrttiaho

Title of thesis: Substance Abuse of Vocational College Students: Professionals' Experiences of the Process of Bringing up the Topic of Substance Abuse

Supervisors: Pirkko Pietilä and Päivi Rautio

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2013

Number of pages: 52 + 9 appendix pages

Heavy use of alcohol and drugs among vocational college students has been brought up in many publications lately. Substance abuse problem that begins at young age continues in adulthood. Intervention in substance abuse is considered preventive work. Early intervention means noticing problems and trying to solve problems as soon as possible. Bringing up the topic of substance abuse is the recommended way of early intervention. Substance abuse should be brought up at the latest when someone gets worried.

The aim of the study was to describe professionals' experiences of bringing up the topic of substance abuse in a versatile way.

The thesis was a qualitative study. The data were collected using individual and group theme-based interviews. The people who were interviewed were three vocational college professionals and a school health care nurse. The data analysis method was the thematic analysis.

The results revealed that bringing up the topic of substance use by professionals was based on resource centered thinking. Their goal was to help the student to achieve life control and it is easier for the student to seek help in the future. Bringing up the topic of substance abuse belongs to every professional but encouragement, education and explicit instructions are needed. Also more cooperative work between vocational college and home and vocational college and substance abuse special service units is needed.

The purpose is that the professionals taking part in this study get feedback of their work and bringing up substance abuse and the processing scheme can both be developed in the vocational college. The results of the study can also be utilized in other vocational colleges.

Keywords: bringing up substance abuse, substance abuse prevention, vocational college student

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	3
ABSTRACT	4
1 JOHDANTO	6
2 NUORET JA PÄIHTEET.....	8
2.1 Nuorten päihteidenkäytön taustatekijöitä.....	9
2.2 Nuorten päihdehäiriöt.....	11
3 PÄIHTEIDENKÄYTÖN PUHEEKSIOTTO.....	12
3.1 Päihteidenkäytön puheeksiotto ehkäisevässä päihdetyössä	13
3.2 Päihteidenkäytön puheeksioton haasteita.....	15
3.3 Päihteidenkäytön puheeksiotto päihdetyön toimintamallissa	16
4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	18
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä	18
4.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat ja perusteet.....	19
4.3 Tutkimusmenetelmä.....	20
4.4 Aineiston keruu ja kohderyhmä	21
4.5 Tutkimuksen analysointi	23
4.6 Tutkimuksen luotettavuus	24
4.7 Tutkimuksen eettisyys.....	26
5 AMMATTIHENKILÖIDEN KOKEMUKSIA OPISKELIJOIDEN PÄIHTEIDENKÄYTÖN PUHEEKSIOTOSTA.....	28
5.1 Huolen herääminen ja huolen ilmaisu opiskelijoiden päihteidenkäytöstä	28
5.2 Opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotto	29
5.3 Puheeksioton tavoitteet	31
5.4 Puheeksioton seuraukset	32
5.5 Puheeksiottoprosessin kehittäminen	32
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	35
7 POHDINTA	41
LÄHTEET	47
LIITTEET.....	53

1 JOHDANTO

Suomalaisten nuorten päihteidenkäytöstä on olemassa suhteellisen paljon tietoa (Aalto-Setälä, Marttunen & Pelkonen 2003, 5, hakupäivä 3.4.2012). Nuorten päihteidenkäyttöä tutkitaan esimerkiksi Nuorten terveystapatutkimuksissa ja Kouluterveyskyselyissä. Tuoreimman Nuorten terveystapatutkimuksen (2011, hakupäivä 21.3.2012) mukaan nuorten altistuminen huumeille on arkipäiväistynyt viime vuosien aikana. Toisaalta alaikäisten nuorten alkoholin käyttö on vähenemässä ja raittius lisääntymässä. Kuitenkin vuonna 2011 tehdyn Kouluterveyskyselyn (hakupäivä 13.3.2012) perusteella pohjois-pohjanmaalaisten ammattiopisto-opiskelijoiden humalajuominen ja huumeiden kokeilu on lisääntynyt vuodesta 2009.

Runsaasti päihteitä käyttävillä nuorilla ilmenee enemmän muun muassa kouluvaikeuksia, kielteistä suhtautumista koulunkäyntiin ja huonoa koulumenestystä kuin muilla nuorilla (Niemelä 2009, 52–53). Päihteidenkäyttö voi myös pahentaa nuoren syrjäytymisriskiä, mistä voi seurata moniongelmaisuuksia. Päihdehaittojen ehkäiseminen ja päihdeongelman hoito on tuloksellisinta, kun ongelmaan puututaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Päihteidenkäytön tunnistaminen on tärkeää myös siksi, että sillä voi olla merkitystä yksilön muulle ongelmalle tai sairaudelle. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 45, 151.)

Ehkäisevän päihdetyön toimijoiden joukko on suuri ja ehkäisevän päihdetyön tavoitteisiin pyritään hyvin erilaisissa tehtävissä ja ammateissa. Kunnan peruspalvelut muodostavat perustan ehkäisevälle päihdetyölle, ja suuri osa työstä tehdään peruspalveluissa. (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010, 5, 7, hakupäivä 28.3.2012.) Yleisesti ottaen koulun roolia pidetään tärkeänä nuorten päihteidenkäytön ehkäisyssä. Kouluympäristössä koko nuorten ikäluokka voidaan tavoittaa helposti (Von Der Pahlen & Marttunen 2012, 218). Koulun ehkäisevä päihdetyö on osana nuoren terveen kasvun ja kehityksen tukemista. Sen pyrkimyksenä tulisi olla päihteiden kokeilun tarpeen purkaminen, kokeilun ja käytön siirtäminen myöhemmäksi sekä jo alkaneen käytön lopettaminen. (Danska-Honkala & Krogerus 2010, 73, hakupäivä 22.3.2012.) Ehkäisevän päihdetyön strategioina on kouluissa käytetty esimerkiksi oppilaanohjaus- ja kuraattorijärjestelmää (Lap-

palainen-Lehto ym. 2007, 146). Ongelmien ehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen pyritään myös kouluterveydenhuollossa (Von Der Pahlen & Marttunen 2012, 218).

Tässä tutkimuksessa kuvaillaan pohjois-pohjanmaalaisen ammattiopiston sekä opiskeluterveydenhuollon ammattihenkilöiden kokemuksia nuorisoasteen opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotosta. Kyseisillä ammattihenkilöillä on mahdollisuudet tavoittaa opiskelijoita, joiden päihteidenkäyttö vaatii puuttumista. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää kehitettäessä opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiottoa. On olennaista, että ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäytön ehkäisemisen keinoja kehitetään, jolloin voidaan tehokkaammin ehkäistä päihteistä johtuvia haittoja ja niiden lisääntymistä.

2 NUORET JA PÄIHTEET

Nuorten terveystapatutkimuksen (2011) mukaan nuorten alkoholinkäyttö ja humalajuominen on runsasta. Alle 18-vuotiaiden nuortenalkoholinkäyttö on kuitenkin vähenemässä ja raittius lisääntymässä. Sitä vastoin sosiaalinen altistuminen huumeille on lisääntynyt ja arkipäiväistynyt viime vuosien aikana. (Nuorten terveystapatutkimus 2011, 45–46, hakupäivä 21.3.2012.)

Marjatta Pirskanen (2007, 65–66, 77, hakupäivä 6.2.2013) on kuvaillut tutkimuksessaan nuorten päihteidenkäyttöä. Kyseisessä tutkimuksessa tarkoituksena on ollut testata nuorten päihdemittarin luotettavuutta ja arvioida varhaisen puuttumisen toimintamallin soveltuvuutta nuorten, terveydenhoitajien ja yhteistyökumppaneiden näkökulmasta. Tutkimukseen osallistuvat nuoret ovat 14–18 -vuotiaita peruskoulun kahdeksaluokkalaisia, lukiolaisia sekä ammatillisen perustutkinnon opiskelijoita. Nuorten päihteidenkäyttöä kuvattiin Nuorten päihdemittarin sekä CRAFFT- ja AUDIT-testien tulosten avulla. Nuorten päihdemittarin mukaan päihteidenkäytössä havaittiin neljä tasoa: raittius ja kokeilu (47 %), toistuva päihteidenkäyttö (19 %), riskikäyttö (18 %) ja vaarallinen suurkulutus (16 %). AUDIT-testillä arvioituna alkoholin riski- ja suurkulutus lisääntyi voimakkaasti iän ja toisen asteen koulutusvalintojen mukaan. Aikuisille asetettujen kriteerien mukaan alkoholin suurkulutuksen raja on 8 pistettä, ja sen ylitti 10 % peruskoululaisista, 16 % lukiolaisista ja 41 % ammatillisen perustutkinnon opiskelijoista.

Vuonna 2009 tehdyssä Kouluterveyskyselyssä (Kouluterveys 2009, Oulun läänin raportti 2009, hakupäivä 13.3.2012) käy ilmi, että Pohjois-Pohjanmaalla ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien päihteidenkäyttö on yleistä. Kyselyyn vastanneet ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat ovat 1. ja 2. vuoden opiskelijoita. Pohjois-pohjanmaalaisissa ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat joivat itsensä tosihumalaan useammin kuin saman alueen lukiolaiset. Myös laittomien huumeiden kokeilu oli ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla yleisempää kuin lukiolaisilla. Kyselyä koskevassa raportissa huolenaiheiksi nousevat myös keskimääräistä huonompi terveys ja riskikäyttäytymisen ja oireilun yleisyys ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla verrattuna lukiolaisiin. (Kouluterveys 2009, Oulun läänin raportti 2009, hakupäivä

13.3.2012). Vuonna 2011 tehdyn kouluterveyskyselyn perusteella pohjois-pohjanmaalaisten ammattiopisto-opiskelijoiden runsas ja vähintään kuukausittain humalajuominen on lisääntynyt vuodesta 2009. Myös huumeiden kokeileminen saman alueen ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla on lisääntynyt. (Kouluterveyskysely 2011, hakupäivä 13.3.2012.)

Kun tutkitaan opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiottoa, on tarkoituksenmukaista, että päihteet määritellään laajasti tarkoittaen sekä alkoholia että huumausaineiksi määriteltyjä aineita (Alkoholilaki 1143/1994 3 §; Huumausainelaki 373/2008 3.5 §). Otamme huomioon, että Kouluterveyskysely 2011 mukaan pohjois-pohjanmaalaisten ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäyttöön kuuluu lisääntynyttä alkoholinkäyttöä sekä lisääntynyttä huumeiden käyttöä aikavälillä 2009–2011 (Kouluterveyskysely 2011, hakupäivä 13.3.2012; Kouluterveyskysely 2009, Oulun läänin raportti 2009, hakupäivä 13.3.2012). Imppaamiseen käytetyt aineet on myös olennaista määritellä päihteiksi, koska imppausta esiintyy usein 8–16 -vuotiailla. (Dahl & Hirschovits 2005, 109).

2.1 Nuorten päihteidenkäytön taustatekijöitä

Nuori voi muuttaa omaa tajunnantilaansa erilaisten kemikaalien avulla. Näihin kemikaaleihin kuuluvat esimerkiksi alkoholi, huumausaineet, lääkkeet ja imppaukseen tarkoitetut aineet. Nuoret sanovat yleensä alkoholinkäytön syiksi uteliaisuutta, kavereiden esimerkkiä, seurallisuutta tai hyviä fiiliksiä. (Kemppinen 1997, 15, 28.) Pirskasen (2007, 79, hakupäivä 6.2.2013) ja Maunun (2011, 27) tutkimuksista ilmenee, että tavallisin syy nuorten päihteidenkäytölle on hauskanpito, rentoutuminen ja intensiivisen yhdessäolon kokeminen. Huumekokeiluilla nuoret hakevat usein riippuvuutta kavereista ja nuorisokulttuureista korvaten näin riippuvuutensa vanhempiin (Kemppinen 1997, 75). Päihteidenkäytölle altistavien riskitekijöiden ja päihteidenkäytöltä suojaavien tekijöiden tunnistaminen on tärkeää ehkäisevien toimien kohdentamisen kannalta. Varhaisten puuttumismallien tavoitteena on vähentää päihdeongelmille altistavien riskitekijöiden vaikutusta sekä tukea suojaavia tekijöitä. (Niemelä 2009, 50, 55.)

Suojaavat tekijät tarkoittavat psykososiaalisia tekijöitä, jotka suoraan tai välillisesti vähentävät päihteiden käyttöä (Niemelä 2009, 50). Erityisesti tietyt perhetekijät, kuten riittävän vahva vanhemmuus, voivat suojata nuoruuden päihdeongelmilta. Riittävän vah-

vaan vanhemmuuteen kuuluvat tietyt käyttäytymissäännöt, vapaa-ajan valvonta ja nuoren kaveripiiriin tutustuminen. Tärkeää on myös nuoren ja vanhempien välinen toimiva keskusteluyhteys. Nuorta suojaavina tekijöinä ovat lisäksi vanhempien ja sisarusten yhtenäinen ei-ihannoiva suhtautuminen päihteiden käyttöön. (Aalto-Setälä ym. 2003, 10, hakupäivä 3.4.2012.) Perhetekijöiden lisäksi hyvä koulumenestys ja raittiit ystävät suojaavat päihdeongelmilta (Niemelä 2009, 50).

Riskitekijöiksi kutsutaan tekijöitä, joilla on yhteyttä suurempaan todennäköisyyteen käyttää päihteitä nuoruudessa. Ne voivat olla geneettisiä, nuoren persoonallisuuteen liittyviä, perheeseen liittyviä tai erilaisia muita ympäristötekijöitä. (Aalto-Setälä ym. 2003, 10.) Perheeseen liittyviin riskitekijöihin sisältyvät puutteelliset vanhemmuustaidot kuten valvonnan puute ja epä johdonmukainen kurinpito (Niemelä 2009, 50). Myös vanhempien päihteiden väärinkäyttö ja mielenterveysongelmat voivat geneettisesti altistaa nuoren päihdehäiriöille. Perheessä voi ilmetä useita päihdehäiriöille altistavia tekijöitä samanaikaisesti. Ne vaikuttavat usein jo varhaislapsuudessa, joten niiden merkitys on suuri. (Aalto-Setälä ym. 2003, 10.)

Nuorena aloitettu runsas alkoholinkäyttö on merkki henkisestä pahoinvoinnista sekä elämän vaikeuksista (Kemppinen 1997, 29). Pirskasen (2007, 79, hakupäivä 6.2.2013) tutkimuksen mukaan runsaasti päihteitä käyttävät nuoret käyttivät päihteitä pahan olon lievittämiseen useammin kuin vähemmän päihteitä käyttävät nuoret. Nuoren päihdeongelman taustalla on usein lapsuus- tai nuoruusvuosien traumaattisia kokemuksia, minkä vuoksi näiden nuorten mahdollista ja myöhempää alkoholismia tulisi tarkastella psykososiaalisena ja psykologisena prosessina. Päihteiden käyttö voidaan nähdä myös korvikekäyttämisenä, jolloin päihteiden avulla voidaan hakea vastapainoa arkisille huolille, stressille ja tarkoituksettomuuden tunteelle. (Kemppinen 1997, 29.)

Nuorten alkoholin käyttöä voidaan tutkia painottaen häiriö- ja päihdekeskeistä selitysmallia. Tällöin käytön selittävää syytä haetaan joko nuoren kehosta, mielestä, sosiaalisista suhteista tai yhteiskunnasta. Nuoren alkoholin käyttö on usein psykologinen ja sosiaalinen ongelma. Mikäli nuori on käyttänyt alkoholia paljon, voi alkoholi hallita hänen elämänsä ja hänen identiteettinsä voi olla vääristynyt. Nuorten kohdalla olisi hyvä muistaa, että nuoren elämä on tässä ja nyt ja se on hyvin kaukana abstrakteista psykologisista tulkinnoista tai yhteiskunnallisista selitysmalleista. (Kemppinen 1997, 28.)

2.2 Nuorten päihdehäiriöt

Ongelmat sosiaalisissa suhteissa ja koulunkäynnissä ovat yleisiä päihteistä johtuvia haittoja nuorilla. Mielenterveysongelmat, riskinotto, rikokset ja tapaturmat ovat yleisimpiä haittoja nuorilla, jotka käyttävät päihteitä runsaasti. (Niemelä 2009, 49.) Pirskasen (2007, 77, hakupäivä 6.2.2013) tutkimuksesta käy ilmi, että nuorten humalajuominen on yhteydessä haitallisiin seurauksiin ja tutkimukseen osallistuneista nuorista yli viidesosalle oli aiheutunut päihteidenkäytöstä haittoja. Yleisimmät useamman kerran toistuneet ja ongelmalliset päihteidenkäytön seuraukset olivat muistin menetys, itsensä satuttaminen ja sammumiseksi kutsuttu tajunnanhäiriö.

Nuorten päihdehäiriöille ei ole olemassa omaa kriteeristöä (Niemelä 2009, 49). Varsinaisen päihdediagnoosin kriteerit eivät usein nuoren kohdalla täyty, koska nuorelta voi puuttua esimerkiksi päihderiippuvuuskriteereihin kuuluvat vieroitusoireet vaikka muut päihderiippuvuuskriteerit täytyisivätkin (Kylmänen 2005, 23). Vaikka varsinaisten päihdediagnoosien kriteerit eivät täytyisikään nuorilla, ei se silti tarkoita vaaratonta tilannetta. Kriteerit saattavat täytyä myöhemmin aikuisiässä. Olennaista on puuttua välittömästi tilanteeseen. (Kylmänen 2005, 23.) Varhain aloitettu päihteidenkäyttö ja nuoruusiän päihdehäiriöt ennakoivat myöhempiä päihdeongelmia, minkä vuoksi nuorten päihteidenkäyttöön tulee aktiivisesti puuttua (Niemelä 2009, 50). Pirskanen (2007, 31, hakupäivä 6.2.2013) kirjoittaa tutkimuksessaan, että päihdehäiriö voi syntyä nuorelle jo 1-2 vuodessa eli merkittävästi lyhyemmässä ajassa kuin aikuisille. Päihdehäiriöiden tyypillisimmäksi alkamisiäksi on todettu 15-19 vuotta (Kianmaa & Marttunen 2003, 105).

3 PÄIHTEIDENKÄYTÖN PUHEEKSIOTTO

Puheeksiottaminen on vaikuttamista monenlaisilla tavoilla. Sen ilmenemismuotoja voivat olla esimerkiksi ”sanominen” eri tavoin, ohjeistaminen, opastaminen ja neuvominen. (Ahonen 2011, 3, hakupäivä 22.3.2012.) Puheeksiotto on dialoginen menetelmä eli vuoropuhelu, jossa ihmiset ajattelevat yhdessä. Dialogin tavoitteena on saavuttaa ymmärrys, jolla ei kuitenkaan tarkoiteta yhteisymmärrystä. Osapuolilla voi olla toisistaan poikkeavat näkemykset, jolloin keskeistä on ymmärrys siitä, miten toinen ajattelee. Dialogissa painopiste on puhumisen sijaan kuuntelemisessa. Kun ihminen kuulee, miltä jokin asia tuntuu ja näyttää toisen näkökulmasta, hänen käsityksensä muuttuvat ja monipuolistuvat. (Eriksson & Arnkil 2005, 37.)

Puheeksiotto alkaa useasti palautteen annolla, siirtyä kuuntelun, heijastuksen, lisäkysymysten tai ehdotusten kautta opastuksen ja neuvonnan alueelle. Puheeksiotossa etsitään ja halutaan muutosta ihmisen tapaan toimia, käyttäytyä ja kohdata todellisuutta. Pyrkimyksenä on ihmisen vastuuttaminen ja motivointi muutoksen tielle. Tyypillisesti paljon vuorovaikutusta tai yleensäkin vaikuttamista ja pyrkimyksiä sisältävässä toiminnassa syntyy helposti puheeksiottamisen hetkiä ja tilanteita. Puheeksiottamista tapahtuu esimerkiksi koulun ja päiväkodin alueilla, joissa eletään jatkuvasti muuttuvassa arjessa. (Ahonen 2011, 4, 6, 7, hakupäivä 22.3.2012.)

On asioita, jotka hoituvat itsestään tai ajan kanssa, mutta jäljelle jää myös asioita, jotka eivät yleensä parane itsestään, vaan pikemminkin vaikeutuvat. Tällaisiin asioihin kuuluu esimerkiksi havaittu päihteiden käyttö. Ihmisen voi olla vaikea nähdä omaa tilaansa, mistä puheeksiotossa loppujen lopuksi onkin kysymys. (Ahonen 2011, 8, hakupäivä 22.3.2012.) Pirskanen (2007, 21 hakupäivä 6.2.2013) viittaa tutkimuksessaan Winterisiin, joka kirjoittaa nuorten kokevan, että he voivat kontrolloida ja hallita päihteidenkäyttöään. Pirskasen tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että tutkimukseen osallistuneista päihteitä runsaasti käyttävistä nuorista vain pieni osa oli huolissaan omasta päihteidenkäytöstään.

Onnistunut puheeksiotto vie pulmallista tilannetta myönteisempään suuntaan. Samalla työntekijän ja asiakkaan toiveikkuus lisääntyy. Puheeksiotolla voidaan tuoda esiin tilanteen vakavuus, jolloin on mahdollista lähteä arvioimaan tilannetta uudelleen. (Eriksson & Arnkil 2005, 38.)

3.1 Päihteidenkäytön puheeksiotto ehkäisevässä päihdetyössä

Nuorten päihteidenkäyttöön puuttuminen on ehkäisevää toimintaa, koska nuorten päihdeongelmat usein jatkuvat aikuisuudessa (Niemelä 2009, 59). Varhainen puuttuminen tarkoittaa sitä, että ongelmat havaitaan ja niihin pyritään löytämään ratkaisuja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Koulumaailmassa varhaisella puuttumisella tarkoitetaan myös erilaisia keinoja ja tapoja, joilla tartutaan opiskelijan käyttäytymiseen, oppimisen pulmiin tai hyvinvointia uhkaaviin asioihin. (Huhtanen 2008, 28.) Lappalainen-Lehdon, Romun ja Taskisen (2007, 151) mukaan päihteidenkäytön varhaisen puuttumisen menetelmäksi suositellaan päihteidenkäytön puheeksi ottamista. Päihteidenkäyttö tulisi ottaa puheeksi viimeistään silloin, kun jollakulla syntyy huoli (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 151). Pirskanen (2007, 49, hakupäivä 6.2.2013) kirjoittaa, että jokainen kannanotto ja suullisesti esitetty kysymys voi olla interventio, jolla on vaikutusta nuorten terveysvalintoihin.

Päihteidenkäyttöön puuttumisen syyt vaihtelevat. Voi olla, ettei ihminen näe omaa tilaansa tai hän ei kykene muutokseen yksin. Erityisesti alaikäisillä motivaatio päihteidenkäytön lopettamiseen usein puuttuu. Alaikäisten kohdalla puuttumisen syyksi riittää jo pelkästään Lastensuojelulaki (417/2007). Lastensuojelulaki (25 §) velvoittaa, että opetuksen tai koulutuksen järjestäjät ilmoittavat kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, mikäli he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Puututtaessa päihteidenkäyttöön voidaan asiat ottaa puheeksi käyttäen apuna erilaisia testejä, joissa kirjallisten kysymysten avulla arvioidaan päihdeongelman laajuutta. Puuttuminen voi sisältää myös keskustelua esimerkiksi päihteidenkäytöstä, fyysisestä ja psyykkisestä voinnista sekä sosiaalisista suhteista. (Dahl & Hirschovits 2005, 285.)

Puuttumisen apuna on suositeltu käytettäväksi kohdennettuja puuttumismalleja eli kohdennettuja ehkäisystrategioita. Kun puututaan nuoren päihdekokeiluihin, säännöllistyvään päihteidenkäyttöön ja riskialttiisiin päihteiden käyttötapoihin, on kyse kohdennetusta interventiosta. Tavoitteena on päihteidenkäytön loppuminen tai päihdehäiriöksi etenemisen pysäyttäminen sekä päihteidenkäytön haittojen ja riskikäyttäytymisen vähentäminen. Kohdennettujen interventioiden käyttö edellyttää seulontaa, jonka tavoitteena on tunnistaa ne nuoret, joiden päihteidenkäyttöön tulisi puuttua. (Niemelä 2009, 59.)

Päihteidenkäyttäjän tunnistamiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa neuvoa (Dahl & Hirschovits 2005, 282). Tunnistamisessa huomio kiinnittyy ensisijaisesti fyysisiin poikkeavuuksiin (Kylmänen 2005, 42). Ulkoisia muutoksia voivat olla esimerkiksi muutokset silmissä kuten pupillien laajeneminen, kiihtynyt pulssi, hidastuneet liikkeet ja laihduminen. Pitempiaikainen päihteidenkäyttö ja riippuvuus tulevat esiin muun muassa toistuvina poissaoloina koulusta, rahankäytön lisääntymisenä ja kaveripiirin yhtäkkisenä muuttumisena. Päihdeongelmaisen tunnistamiseen liittyy myös joukko erilaisia sekä fyysisiä että psyykkisiä oireita. Lisäksi erilaiset muutokset sosiaalisessa elämässä voivat viitata päihdeongelmaan. (Dahl & Hirschovits 2005, 282-284.)

Päihteidenkäytön varhaisen puheeksioton ohella voidaan puhua mini-interventiosta (Behm 2005, 26). Mini-interventio on eniten tutkittu ja käytetty menetelmä puuttua nuorten päihteidenkäyttöön. Sen sisältönä voi olla yksittäinen keskustelu tai viikoittaiset tapaamiset muutaman kuukauden aikana. Usein mini-interventiossa käytetään esimerkiksi motivoivaa haastattelua, jonka tarkoitus on tukea asiakkaan voimavaroja ja jossa asetetaan selkeitä tavoitteita. Mini-interventiosta tulee ottaa huomioon päihteidenkäytön rinnalla myös mahdollinen psyykinen oireilu, kouluvaikeudet ja epäsosiaalinen käyttäytyminen. (Niemelä 2009, 59-60.)

Yleisesti ottaen mini-intervention on tutkittu olevan tuloksellisinta niillä, jotka käyttävät päihteitä liikaa mutta eivät vielä ole riippuvaisia. Pirskanen (2007, 47, hakupäivä 6.2.2013) tuo tutkimuksessaan esille tutkittua tietoa mini-intervention vaikutuksesta nuorten auttamiseen. On todettu, että mini-interventio on tehokas keino nuorten auttamiseen koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa. Oikein kohdennettuna mini-interventio on yhtä tehokasta kuin perusteellisempi ja kalliimpi hoito (Seppä 2003, 64).

Mini-interventioon kuuluu suurkulutuksen tunnistaminen, päihdehaitoista tiedottaminen, motivointi käytön lopettamiseksi tai vähentämiseksi, henkilökohtaisten tavoitteiden asettaminen ja ohjeet niiden saavuttamiseksi. Lisäksi myös päihteidenkäytön seuranta kuuluu mini-interventioon. (Dahl & Hirschovits 2005, 295.) Näitä mini-interventioon kuuluvia asioita sisältyy tutkimuksen lähtökohtana olevaan menettelytapaan (liite 1), jota ammattiopistossa käytetään puuttuttaessa päihteidenkäyttöön.

3.2 Päihteidenkäytön puheeksioton haasteita

Päihteidenkäytön puheeksiotto on usein hankalaa. Avoin keskustelu päihteidenkäytöstä koetaan edelleen kulttuurissamme vaikeaksi. Työntekijän kiire ja työpaineet voivat osaltaan estää puheeksi ottamista. Toisaalta työntekijä voi kokea puheeksi ottamisen aiheuttavan ylimääräistä työtä. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 151, 234.) Voi olla, että työntekijän tiedot päihteistä ovat vähäiset, jolloin päihteidenkäyttöä ei oteta puheeksi. Päihteiden käyttöä saatetaan myös pitää henkilökohtaisena asiana. (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010, 34, hakupäivä 28.3.2012.)

Tässä tutkimuksessa puheeksioton prosessissa on mukana moniammatillinen työntekijäryhmä. Moniammatilliseen yhteistyöhön sisältyvät rajojen ylitykset ja verkostojen huomioinnottaminen. Palvelujärjestelmän ollessa pirstaleinen voidaan asiakasta helposti ohjailta paikasta toiseen, mikä ennemmin ylläpitää kuin ratkaisee asiakkaan ongelmia. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 260-262.) Onnistuakseen yhteistyö vaatii sitoutumista yhteiseen päätöksentekoon ja pelisääntöihin. On tarpeen sopia yhteisistä menettelytavoista ja vastuunjaosta. Yhteinen koulutus on mahdollinen keino yhteistyön edellytysten ja sitoutumisen lisäämiseen. (Huoponen, Peltonen, Mustalampi & Koskinen-Ollonqvist 2001, 62-63.)

Tutkimuksessa on kysymys päihteitä käyttävän nuoren kohtaamisesta. Luottamussuhteen muodostuminen sekä yhteistyöhön sitoutuminen ovat välttämättömiä elementtejä, jotta nuorten parissa tehtävässä kohdennetussa työssä ja riskiehkäisyssä päästään kohti toivottuja tuloksia. Luottamuksen puute voi muodostaa vakavan esteen työntekijän ja nuoren väliselle vuorovaikutukselle. Työntekijältä tämä edellyttää nuorten ja heidän päihteidenkäyttönsä ymmärtämistä muullakin tavoin kuin pelkkänä puuttumista vaativana ongelmana. Nuorten päihteidenkäyttöä lähestytään usein korostuneen ongelmakes-

käyttöä. Tämän jälkeen opiskelija ohjataan joko yksin tai ryhmänohjaajan kanssa oppilashuoltoryhmän jäsenen kuten kuraattorin tai opinto-ohjaajan vastaanotolle. Seuraavassa vaiheessa opiskelijan kanssa voidaan sopia hoitoonohjausneuvottelu riippuen siitä, myöntääkö opiskelija päihteidenkäytön. Mikäli opiskelija ei myönnä päihteidenkäyttöä, kysytään häneltä suostumusta huumetestiin. Negatiivisen testituloksen perusteella opiskelijan tilannetta seurataan ja tarvittaessa testaus uusitaan. Positiivinen testitulos johtaa alaikäisen opiskelijan kohdalla ilmoitukseen opiskelijaterveydenhuollolle ja lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Jatkotoimenpiteitä tässä tilanteessa ovat opiskelijan työkyvyn arviointi sekä päätös mahdollisuudesta osallistua opiskeluun. Jatkossa opiskelijan työkykyä seurataan tehostetusti ja opiskelijalla voi olla viikoittaisia tapaamisia esimerkiksi kuraattorin tai opinto-ohjaajan kanssa. ([REDACTED] päihdetyön toimintamalli 2003, hakupäivä 13.3.2012.)

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä

Tutkimuksessa kuvaillaan ammattihenkilöiden kokemuksia nuorisosta ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotosta niin, että puheeksiotosta saadaan mahdollisimman monipuolinen kuvaus. Tutkimuksessa tuodaan esille puheeksi ottamisen kokemuksia haastatteleamalla henkilöitä, jotka ovat mukana puheeksioton prosessissa. Tarkoituksena on, että tutkimukseen osallistuvat ammattihenkilöt saavat tutkimustulosten pohjalta palautetta omasta työstään ja tuloksia hyväksikäyttäen ammattiopistossa voidaan kehittää päihteidenkäytön puheeksiottoa yleisesti sekä puheeksioton prosessikaaviota (liite 1). Myös muissa ammattioppilaitoksissa voidaan hyödyntää tutkimuksen tuloksia kehitettäessä päihteidenkäytön puheeksiottamista.

Tutkimustehtävä:

Millaisia kokemuksia ammattihenkilöillä on ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotosta?

Opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiottamisella tarkoitetaan puheeksiottoa, joka on kuvattu prosessina (liite 1) päihdetyön toimintamallissa. Toimintamallilla tarkoitetaan tutkimukseen osallistuvassa ammattiopistossa käytettävää päihdetyön toimintamallia. Ammattihenkilöillä tarkoitamme ammattiopiston opettajaa, kuraattoria, ohjaajaa ja opiskeluterveydenhuollossa toimivaa sairaanhoitajaa.

Tämän tutkimuksen oppimistavoitteet liittyvät sosiaalialan koulutusohjelman kompetensseihin. Tutkimuksessa on kysymys ammattihenkilöiden työhön liittyvistä henkilökohtaisista kokemuksista, joten tavoitteenamme oli oppia ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamista sekä anonyymiteetin huomioon ottamista, jotka ovat eettisyyden kannalta oleellisia asioita tässä tutkimuksessa (Sosiaaliportti 2010, hakupäivä 11.4.2012).

Tässä tutkimuksessa päihteidenkäytön puheeksioton nähdään kuuluvan ehkäisevään päihdetyöhön. Tavoitteena oli ammattihenkilöiden kokemusten sekä teorian tietoon perehtymisen pohjalta ymmärryksen lisääntyminen sekä yhteistyöstä nuoren kanssa että päihteidenkäytön puheeksiotosta. Tämä tavoite liittyy sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamiseen, jonka yksi osa-alue on ehkäisevän työn lähtökohtien hallitseminen. Lisäntynyt ymmärrys ja tieto tutkimusaiheesta hyödyttävät meitä työelämässä sosionomeina.

Oppimistavoitteenamme oli edellisten lisäksi tutkimukselliseen kehittämisosaamiseen kuuluen oppia tutkimusprosessin kulku teorian ja käytännön kautta. Reflektiivisyyden ollessa myös oman toiminnan ja sen seurauksien ja perusteiden pohtimista (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 47) oli tavoitteenamme myös reflektiivinen työote koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuksessa menetelmänä käytettyjen haastattelujen kautta tavoitteena oli oppia haastattelutaitoja ja kuuntelemisen taitoa.

4.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat ja perusteet

Tämä tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimusotteen valintaan on vaikuttanut tämän tutkimuksen kohteena olevan ilmiön luonne. Tämän tutkimuksen kohde on singulaarinen ilmiö eli tietty tapahtumaketju. (Soininen 1995, 34–35.) Soininen (1995, 35) kirjoittaa, että kvalitatiivinen tutkimusote soveltuu yleensä singulaarisen ilmiön tutkimiseen tutkittavan ilmiön ainutkertaisuuden vuoksi. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoituksena hankkia tietoa henkilöiltä, joilla on omia kokemuksia tutkittavasta aiheesta (Tuomi 2007, 97). Tutkimuksessa haastattelimme ammattihenkilöitä, joilla on kokemusta ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotosta, joten kvalitatiivinen tutkimusote on perusteltu.

Soininen (1995, 35) kirjoittaa, että laadullisen tutkimuksen tarkoitus voi olla kuvaileva, ja tässä tutkimuksessa on tarkoituksena kuvailla kokemuksia päihteidenkäytön puheeksiotosta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tarkoituksena on Soinisen (1995, 35) mukaan yksilön käyttäytymisen ja kokemusten ymmärtäminen. Tutkijoina pyrimme ymmärtämään ammattihenkilöiden kokemuksia ja näin lisäämään tietoa puheeksiotosta. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 161) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulokseksi voi saada vain ehdollisia selityksiä rajoittuen johonkin aikaan ja paikkaan,

kuten tässä tutkimuksessa tulokset rajoittuvat eräässä ammattioppilaitoksessa ja opiskeluterveydenhuollossa työskentelevien kokemuksiin.

4.3 Tutkimusmenetelmä

Tuomen ja Sarajärven (2012, 72) mukaan halutessamme tietää, mitä ihminen ajattelee, on järkevää kysyä asiaa häneltä esimerkiksi haastattelun avulla. Koska tutkimme ammattihenkilöiden kokemuksia puheeksiotosta, oli tarkoituksenmukaista kysellä näistä kokemuksista haastattelulla. Käyttäessämme tutkimusmenetelmänä haastattelua oli meillä haastattelun edetessä mahdollisuus toistaa kysymyksiä, oikaista väärinkäsityksiä ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa (Tuomi & Sarajärvi 2012, 73).

Käytimme aineiston hankinnassa teemahaastattelua, joka on laadullinen metodi. Koska tarkoituksena on tuoda kohderyhmän omat näkökulmat esille, oli teemahaastattelun käyttäminen tutkimuksessa tarkoituksenmukaista. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Teemahaastattelussa otetaan keskeisesti huomioon ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47) kuten tässä tutkimuksessa puheeksiottotilanteen.

Teemoiksi muodostuivat huolen herääminen opiskelijoiden päihteidenkäytöstä, päihteidenkäytön puheeksiotto ja päihdetyön toimintamalliin kuuluvan puheeksioton prosessin kehittäminen (liite 2). Huolen herääminen ja päihteidenkäytön puheeksiotto muodostuivat teemoiksi tutkimuksen tietoperustaan pohjautuen. Teemojen muodostumiseen vaikuttivat myös puheeksioton prosessikaavion vaiheet (liite 1). Puheeksioton prosessin kehittäminen muodostui teemaksi, koska halusimme saada tietoa siitä, millaisena haastateltavat pitävät prosessiksi kuvattua puheeksiottoa. Muodostimme teemoihin liittyviä tarkentavia kysymyksiä, jotka pohjautuvat tietoperustaan sekä puheeksioton prosessikaavioon.

Haastateltavilla oli etukäteen tiedossa haastattelun aihe. Tuomen ja Sarajärven mukaan (2012, 73) on eettisesti perusteltua kertoa haastateltaville, mitä aihetta haastattelu koskee. Haastattelutilanteissa etenimme etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Eskolan (2007, 39) mukaan teemahaastattelun tarkoi-

tuksena ei ole kysymys–vastaus-vuorottelu ja ottaen tämän huomioon, oli tarkoituksenamme muodostaa keskustelua teemojen pohjalta.

Ryhmähaastattelu sopi tämän tutkimuksen haastattelumuodoksi, koska valitut haastateltavat toimivat kaikki puheeksioton prosessin eri vaiheissa. Tiedostimme etukäteen, että jollakin haastateltavalla saattaa olla enemmän kokemuksia puheeksioton prosessista kuin jollakin toisella haastateltavalla. Tällöin ryhmähaastattelun etuna on se, että haastateltavat voivat rohkaista sekä tukea toisiaan puhumaan aiheesta enemmän sekä auttaa muistamaan keskusteltaviin teemoihin liittyviä asioita (Eskola & Suoranta 1996, 72). Yksi haastateltavista estyi osallistumasta ryhmähaastatteluun, joten toteutimme ryhmähaastattelun lisäksi yksilöhaastattelun.

4.4 Aineiston keruu ja kohderyhmä

Laadullisen tutkimuksen kohderyhmä valitaan tarkoituksenmukaisesti (Hirsjärvi ym. 2009, 164). Tässä tutkimuksessa tarkoituksenmukaisuus tarkoittaa, että kohderyhmällä on kokemusta puheeksiotosta. Tämän vuoksi tutkimuksen kohderyhmään kuuluvat opettaja, kuraattori, ohjaaja ja opiskeluterveydenhuollossa työskentelevä ammattihenkilö, joilla kaikilla on kokemusta puheeksiotosta. Koska kyseiset henkilöt toimivat puheeksioton prosessin eri vaiheissa, oli tarkoituksenmukaista, että he kaikki kuuluivat tutkimuksemme kohderyhmään. Kohderyhmän tarkoituksenmukaisella valinnalla pyrimme keräämään mahdollisimman monipuolisen ja kattavan aineiston. Kohderyhmän valintaa miettiessämme otimme yhteyttä ammattiopiston yksikönjohtajaan, jonka pyynnöstä ammattiopiston kuraattori jatkoi yhteistyötä kanssamme. Kuraattorilla oli tietoa, keillä ammattihenkilöillä on kokemusta puheeksiotosta. Sovimme hänen kanssaan, että hän tiedustelee, ketkä näistä ammattihenkilöistä ovat halukkaita osallistumaan tutkimukseen.

Ryhmähaastattelu voidaan suorittaa enemmän tai vähemmän ohjattuna (Pötsönen & Välimaa 1998, 1). Ohjasimme ryhmää keskustelemaan tietyistä teemoista. Tällä varmistimme, että kaikki teemat tulee käsiteltyä haastattelun aikana. Otimme huomioon, että kaikilla ryhmähaastatteluun osallistuvilla on yhtäläinen oikeus osallistua keskusteluun. Tiedostimme, että mikäli joku haastateltavista dominoi keskustelua, voimme haastatteli-

joina pyytää muita kommentoimaan, mikä usein helpottaa tilannetta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 63).

Pötsösen ja Välimaan (1998, 10) mukaan ryhmähaastattelussa haastattelutilan tulee olla rauhallinen paikka, jossa ei ole yllättäviä häiriötekijöitä. Erilaiset tilajärjestelyt rohkaisivat keskustelua ja vuorovaikutusta (Pötsönen & Välimaa 1998, 10), minkä huomioon ottaen valmistelimme haastattelutilan niin, että haastateltavat ja haastattelijat istuivat saman pöydän ympärillä. Tällöin kaikki haastattelutilanteeseen osallistuvat näkivät toisensa ja keskustelua voitiin käydä luontevasti. Haastattelijoina meidän oli myös parempi ohjata keskustelua nähdessämme kaikki haastateltavat.

Varmistimme ennen haastattelun aloitusta, että haastateltavat ovat tietoisia tutkimuksen tarkoituksesta. Selvensimme, että haastateltavien henkilöllisyys ei tule ilmi missään tutkimuksen vaiheessa ja että heillä on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä tahansa vaiheessa. Kerroimme haastateltaville, ettei haastattelukysymyksiin ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia. Pötsösen ja Välimaan (1998, 8) mukaan näin on hyvä toimia, kun on kysymys ryhmätilanteesta. Haastattelussa ollaan kiinnostuneita haastateltavien omista käsityksistä ja mielipiteistä. (Pötsönen & Välimaa 1998, 8). Tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu haastateltavien kokemuksiin, ei teemoihin liittyvään asiantietoon. Otimme huomioon, että haastattelijoina reagoimme neutraalisti ja tasapuolisesti haastateltavien sanallisiin ja sanattomiin viesteihin, kuten Pötsösen ja Välimaa (1998, 8) ohjeistavat tekemään.

Haastattelutilanteessa toimimme niin, että toinen esitti teeman, josta oli tarkoitus keskustella. Tarvittaessa toinen esitti tarkentavia teemaan liittyviä kysymyksiä. Tarkentavilla kysymyksillä halusimme varmistaa keskustelun syntymisen teemojen pohjalta. Tallensimme haastattelun ääninauhurilla haastateltavien luvalla. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 92) mukaan nauhoituksella saadaan kommunikaatiotapahtumasta säilytetyksi olennaisia asioita, kuten äänenkäyttö, tauot ja johdattelut. Teemojen pohjalta syntyi haastattelussa keskustelua haastateltavien välille ja kaikki haastateltavat saivat äänensä kuuluviin. Haastattelun yleinen ilmapiiri oli mielestämme avoin ja rento. Haastattelun aikana ei ilmennyt minkäänlaisia häiriöitä. Haastattelun jälkeen jutustelimme hetken aikaa vapaamuotoisesti, niin että myös me tutkijoina osallistuimme keskusteluun.

Yksilöhaastattelussa kerroimme samoin kuin ryhmähaastattelussa tutkimuksen tarkoituksesta sekä henkilöllisyyden suojaamisesta. Yksilöhaastattelussa jouduimme viemään haastattelua eteenpäin tarkentavilla kysymyksillä enemmän kuin ryhmähaastattelussa. Koimme, että ryhmähaastattelu toimi tässä tutkimuksessa paremmin kuin yksilöhaastattelu. Ryhmähaastattelussa yhden haastateltavan puheenvuoro herätti välillä toiset haastateltavat pohtimaan aihetta eri näkökulmista, mikä toi haastatteluun pohtivaa otetta. Ryhmähaastattelun kesto oli noin 80 minuuttia ja yksilöhaastattelun noin 45 minuuttia. Molemmat haastattelut toteutettiin syyskuussa 2012.

4.5 Tutkimuksen analysointi

Tutkimuksen analysointi on aineiston tiivistämistä (Eskola 2007, 44). Tämän tutkimuksen aineisto koostuu ryhmähaastattelusta ja yksilöhaastattelusta. Aloitimme aineiston analysoinnin kirjoittamalla aineiston puhtaaksi sanatarkasti eli litteroimalla sen (Hirsjärvi ym. 2009, 222). Litteroinnin aikana alkoi aineiston sisäistäminen, koska aineiston litteroiminen vaati usean kuuntelukerran. Litteroitua aineistoa syntyi yhteensä 32 sivua. Litteroitua aineistoa aloimme työstää lukemalla sitä läpi. Näin sisäistimme aineistoa yhä perusteellisemmin ja saimme siitä kokonaiskuvan.

Käytimme aineiston analysoinnissa teemoittelua. Siinä aineisto järjestetään teemoittain, jolloin kerätään ensin yhteen teemaan liittyvät vastaukset ja sitten toiseen teemaan liittyvät ja niin edelleen (Eskola 2007, 44). Yhdistimme litteroidut haastatteluaineistot keräämällä aineistot teemahaastattelun teemojen mukaisesti. Nämä teemat ovat huolen herääminen opiskelijoiden päihteidenkäytöstä, päihteidenkäytön puheeksiotto ja päihdetyön toimintamalliin kuuluvan puheeksioton prosessin kehittäminen (liite 2). Eskola ja Suoranta (1998, 152) kirjoittavat teemahaastattelun teemojen muodostavan aineiston tietynlaisen jäsenyyksen, josta voi lähteä etenemään analysoinnissa. Näin tulee läpikäydä kaikki aineisto ja aineiston lukeminen helpottuu, kun keskittyminen kohdistuu tiettyyn teemaan (Eskola & Suoranta 1998, 152). Kerääminen tapahtui tekstinkäsittelyohjelmaa käyttäen niin, että aineistot kopioitiin aineistoja kuvaavien teemojen alle.

Teemoiteltuamme aineistot teemahaastattelun teemojen mukaisesti huomasimme, että päihteidenkäytön puheeksiotto -teemaa koskeva aineisto täytyi vielä jakaa pienempiin osiin, koska aineistosta erottui selkeästi omiksi kokonaisuuksiksi puheeksioton tavoit-

teet ja puheeksioton seuraukset. Kaiken kaikkiaan analysoinnin pääteemat muodostuivat sekä aineistolähtöisesti että teorialähtöisesti teemahaastattelun teemojen ja tarkentavien kysymysten (liite 2) pohjalta. Pääteemoiksi muodostuivat huolen herääminen ja huolen ilmaisu opiskelijoiden päihteidenkäytöstä, opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotto, puheeksioton tavoitteet, puheeksioton seuraukset sekä puheeksioton kehittäminen.

Seuraavaksi väritimme aineiston, niin että kuhunkin pääteemaan kuuluva aineisto väritettiin tietyllä värillä. Näin saimme selkeän teemoittelun, jossa keskityimme vain yhteen väriin kerrallaan. Aineiston värjäys toimii koodauksena, jossa aineistosta etsitään haluttu koodausyksiköt (Silius 2008, 6). Koodausyksikkönä käytimme niin lauseita kuin kokonaisia kappaleitakin. Jätimme värjäyksen ulkopuolelle teemoittelun kannalta epäolennaiset ilmaukset. Perehtymällä koodattuun aineistoon pystyimme erottelamaan pääteemoista erilaisia asiasisältöjä, joista muodostuivat alateemat. Kutakin pääteemaa kohden on kolmesta viiteen alateemaa. Etsimme aineistosta alateemoja vastaavia alkuperäisilmauksia, jotka kokosimme taulukkoon (liite 3). Tähän teemoitteluun pohjautuen esitämme tutkimuksen tulokset luvussa viisi.

4.6 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on olennaista, että tutkija on tietoinen tutkimuksen tarkoituksesta (Tuomi & Sarajärvi 2012, 140). Meille tarkoitus selkeni tutkimussuunnitelman tekemisen myötä. Huolellinen tutkimussuunnitelman tekeminen onkin mielestämme yksi tutkimuksen luotettavuutta parantava tekijä. Tutkimusaiheen ajankohtaisuus ja hyödyllisyys kannustivat meitä huolelliseen työotteeseen ja tätä kautta tutkimuksen luotettavuuden huomioimiseen. Meillä on ollut riittävästi aikaa tutkimuksen toteuttamiseen, mikä laadullisen tutkimuksen kohdalla vahvistaa luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2012, 142).

Tutkimusprosessin julkisuus parantaa tutkimuksen luotettavuutta ja sillä tarkoitetaan tutkijakollegoiden arviointia prosessista ja yksityiskohtaista tutkimuksen raportointia (Tuomi & Sarajärvi 2012, 142). Koko tutkimusprosessin ajan tutkimuksen ohjaajat ja opponentit ovat arvioineet tutkimuksen tekemistä. Tutkimusraportissa selostetaan tarkasti tutkimuksen toteuttamisen kaikki vaiheet. Tarkkuus koskee aineiston tuottamisen olosuhteita, aineiston analyysia ja tulosten tulkintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara

2004, 217-218.) Tutkimuksen kohderyhmä valittiin tarkoituksenmukaisesti sillä perusteella, että heillä kaikilla oli kokemusta opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotosta. Tarkastelemme tutkijoiden ja haastateltavien välistä suhdetta niin, että kuvailemme tutkimusraportissa tutkijoiden ja haastateltavien välisen suhteen keskeisimpiä piirteitä.

Aineistonkeruuseen liittyen tutkimuksessa kerrotaan, miten aineistonkeruu on tapahtunut menetelmänä ja tekniikkana sekä aineistoon keräämiseen liittyvät erityispiirteet ja mahdolliset ongelmat (Tuomi & Sarajärvi 2012, 140). Aineiston analyysivaiheesta kerromme, miten aineisto analysoitiin ja miten tuloksiin ja johtopäätöksiin tultiin (Tuomi & Sarajärvi 2012, 141). Tutkimusprosessin aikana luimme alkuperäisaineistoa useaan otteeseen varmistaaksemme, että tutkimustulokset vastaavat kohderyhmän kokemuksia (Lukkarinen 2003, 157). Lähdemateriaaleja valitessamme olemme kiinnittäneet huomiota lähteiden alkuperään ja pyrkineet käyttämään mahdollisimman tuoreita lähdemateriaaleja. Olemme myös vertailleet eri lähteiden asiasisältöjä keskenään etsiessämme tietoa tietyistä aiheista.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline (Eskola & Suoranta 1998, 211). Oma persoona, henkilöhistoria ja ennakkokäsitykset vaikuttavat aina siihen, mitä tutkija kuulee ja havainnoi (Tuomi & Sarajärvi 2012, 136). Tutustuessamme ennen haastattelujen tekemistä puheeksiottoon liittyvään teoreettiseen tietoon ja puheeksioton prosessikaavioon, syntyi meille ennakkokäsitys siitä, millaisia asioita puheeksiottoon mahdollisesti liittyy ja miten puheeksiotto kenties etenee. Olemme tiedostaneet tämän tutkimusta tehdessä, mutta samanaikaisesti pyrkineet puolueettomuuteen tutkijoina. Koemme, että tässä tutkimuksessa kahden tutkijan yhteistyö on pienentänyt subjektiivisen tulkinnan vaikutusta tutkimukseen. Kahden tutkijan työskentely on mahdollistanut tutkijoiden välisen keskustelun ja tarkan työtöteen tutkimuksen kaikissa vaiheissa, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Esimerkiksi analyysivaiheessa kiinnitimme tutkijoina huomiota eri asioihin, jolloin lopullinen analyysi muodostui erilaisten näkemysten pohjalta.

4.7 Tutkimuksen eettisyys

Tutkijoiden sitoutuneisuus eettisyyteen ohjaa hyvää tutkimusta. Tutkimuksen aiheen valintaan liittyviä eettisiä kysymyksiä ovat tutkimuksen toteuttamisen syy ja se kenen ehdoilla tutkimuksen aihe valittiin. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 127, 129.) Tämän tutkimuksen aiheen valintaan vaikutti oman ammatillisen kiinnostuksemme lisäksi aiheen ajankohtaisuus. Aiheen valintaa voi perustella myös sillä, että tutkimuksen ammattiopistoon ei ole aiemmin tehty vastaavanlaista tutkimusta.

Tutkijoina olemme perehtyneet hyvään tieteelliseen käytäntöön, jonka mukaan tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6, hakupäivä 24.3.2013). Tässä tutkimuksessa hyvän tieteellisen käytännön huomioiminen näkyy siinä, että tutkimus on raportoitu yksityiskohtaisesti käsittäen kaikki tutkimuksen vaiheet. Tutkimuksen tulokset olemme esittäneet tarkasti ja rehellisesti ja tallentaneet ne niin, että ne ovat vain tutkijoiden käytössä ennen valmiin opinnäytetyön julkistamista. Opinnäytetyön valmistuttua hävitimme haastattelussa nauhoitetut äänitteet ja aineistojen litteroinnit.

Tutkimuksen lähtökohtana tulee pitää ihmisarvon kunnioittamista (Hirsjärvi ym. 2009, 25). Otimme tämän huomioon tutkimuksessa niin, että tutkimukseen osallistuvat ammattihenkilöt olivat tutkimuksessa mukana vapaaehtoisesti ja anonyymisti ja että heillä oli oikeus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta missä vain tutkimuksen vaiheessa. Lisäksi annoimme ammattihenkilöille riittävästi tietoa tutkimuksen kulusta ja heidän osallisuudestaan tutkimuksessamme. Varmistimme, että ammattihenkilöt ovat tietoisia tutkimuksen aiheesta ja sen tarkoituksesta. Emme missään tutkimuksen vaiheessa ole paljastaneet ammattihenkilöiden henkilöllisyyttä tai heidän täsmällistä työpaikkaansa.

Kysyimme haastateltavilta lupaa haastattelujen nauhoittamiseen. Pyrimme luomaan tutkijoiden ja haastateltavien välisestä suhteesta mahdollisimman avoimen ja kunnioittavan, jotta haastateltavat voisivat kertoa kokemuksistaan pelkäämättä joutuvansa arvostelun kohteeksi. Otimme huomioon, että haastattelimme ammattihenkilöitä heidän työhönsä liittyvissä asioissa, jotka voivat tuntua ammattihenkilöistä henkilökohtaisilta. Kerroimme haastateltaville, ettei haastattelussa ole olemassa oikeita tai vääriä vastauk-

sia, vaan kiinnostus kohdistuu haastateltavien kokemuksiin. Teemoja ja tarkentavien kysymyksiä emme muotoilleet johdattelevasti.

Olemme toimineet hyvän tieteellisen käytännön (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6, hakupäivä 24.3.2013) mukaan, kun muita tutkimuksia hyödyntäessämme olemme arvostaneet niitä viittaamalla niihin oikealla tavalla. Käyttämämme lähdemateriaalit olemme kirjanneet asianmukaisin lähdemerkinnöin, kuten Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2004, 27) ohjeistavat. Haastatteluaineistosta valitut suorat lainaukset olemme esittäneet lainausmerkkien sisään. Suoria lainauksia olemme käyttäneet vain harkitusti sillä perusteella, että ne ovat olennaisia tutkimustulosten kuvaamiseksi.

5 AMMATTIHENKILÖIDEN KOKEMUKSIA OPISKELIJOIDEN PÄIHTEIDENKÄYTÖN PUHEEKSIOTOSTA

Tutkimuksen tulosten tarkastelu alkaa opiskelijoiden päihteidenkäytöstä seuraavan huolen heräämisen sekä huolen ilmaisuuden kuvailulla. Sitten tarkastelemme opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiottoa, minkä jälkeen siirrymme puheeksioton tavoitteiden ja seurausten kuvailuun. Lopuksi käymme läpi puheeksiottoprosessin kehittämistä. Tulosten kuvaamiseksi ja todentamiseksi käytämme aineistosta poimittuja lainauksia, jotka erotamme muusta tekstistä kursivoimalla ja käyttämällä lainausmerkkejä.

5.1 Huolen herääminen ja huolen ilmaisuus opiskelijoiden päihteidenkäytöstä

Ammattihenkilöiden mukaan huoli opiskelijoiden päihteidenkäytöstä voi herätä kenellä vain opiskelijoiden parissa työskentelevillä tai opiskelijan läheisillä. Myös opiskelija voi itse huolestua itsestään. Opiskelija voi jäädä tuntien jälkeen kertomaan huolestaan, joka voi koskea joko omaa päihteidenkäyttöä tai kaverin päihteidenkäyttöä. Toisinaan opiskelijoiden vanhemmat ottavat huolen herätystä yhteyttä opiskeluterveydenhuoltoon.

Ammattihenkilöt kertoivat huolen heräävän opiskelijoiden sitoutumattomuuden, ulkoiseen olemukseen ja käyttäytymiseen liittyvien seikkojen vuoksi. Opiskelijoiden sitoutumattomuudesta kertovat poissaolot niin koulusta kuin sovituilta käynneiltä. Koulupoissaoloista erityisesti toistuvat poissaolot, alkuviikon ja aamutuntien poissaolot herättävät huolta.

”-- niinkö koulupoissaolot mutta ylipäättään sitoutuminen sitte mihinkään --”

Huoli opiskelijoiden päihteidenkäytöstä herää ulkoisessa olemuksessa tapahtuvien muutosten myötä. Itsestään huolehtiminen vähenee, ja ulkoinen olemus muuttuu epäsiistiksi; hiuksia ei enää pestä, vaatteet ovat likaiset ja meikkaaminen loppuu. Myös alkoholin haju tai yritys peitellä sitä herättävät huolta päihteidenkäytöstä. Esimerkiksi oppituntien aikana käydyt rahan lainaamiseen liittyvät keskustelut ovat huolta herättävää käyttäytymistä. Myös levoton käyttäytyminen perjantaisin herättää huolta.

”Epäsiisteys, vanhan viinan haju, valkosipulin haju, jolla jolla sitä on kenties vaikka peitelty, väsymys, kaikki tämmöset merkit.”

Ammattihenkilöiden ilmaistessa huolta ei välttämättä tiedetä, johtuvatko huolta aiheuttaneet asiat päihteidenkäytöstä vai jostain muusta. Ennen kuin huolta ilmaistaan opiskelijalle itselleen, voi huoli kantautua ammattihenkilöltä toiselle, esimerkiksi ryhmänohjaajalta kuraattorille. Huolta opiskelijalle itselleen voidaan tuoda ilmi niin, että ammattihenkilö aloittaa keskustelun liittyen opiskelijan kuulumisiin ja antaa opiskelijalle itselleen mahdollisuuden puhua ja kertoa päihteidenkäytöstä. Ammattihenkilö saattaa myös ilmaista suoraan huolensa, liittyen opiskelijan päihteidenkäyttöön. Huolta tuodaan esille kertoen opiskelijan päihteidenkäytön olevan ei-normaalia toimintaa. Opiskelijalle kerrotaan päihteidenkäytön vaikutuksesta opiskelujen etenemiseen ja muuhun elämään.

”-- määhän lähen siitä, että että mitä sulle kuuluu, et sä oot vähä väsyneen näkönen, että onko jotaki huolia tai murheita että mitkä nyt on este ihan täyspainoselle opiskelulle ja sun jaksamiselle --”

”-- käytän ihan niitä oikeita sanoja ja suoraan sitten kysyn.”

5.2 Opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotto

Ammattihenkilöt olivat sitä mieltä, että opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotto on kaikkien tehtävä. Puheeksiottaja voi olla esimerkiksi kuraattori, ryhmänohjaaja, opiskeluterveydenhuollon ammattilainen tai ammattiopistossa työskentelevä ohjaaja. Opiskelija kohdataan puheeksiottotilanteessa avoimesti ja niin, että ammattihenkilö ja opiskelija ovat samalla tasolla. Ammattihenkilö ei ole kaikkietäväisessä roolissa, vaan hän kuuntelee opiskelijan näkemyksiä tämän omasta tilanteesta. Puheeksiottotilanteessa kartoitetaan opiskelijan päihteidenkäyttöä käymällä läpi käytettyjä päihteitä, päihteidenkäytön tiheyttä ja määrää. Myös päihteidenkäytön syyt voivat tulla esille.

”-- puheeksiotto kuuluu ihan kaikille, että se ei oo vaan yhen ihmisen tehtävä --”

Ammattihenkilöiden mukaan puheeksiottajan tulee olla ammatillinen ja tietyllä tavalla empaattinen. Tietynlaisen etäisyyden pitämistä opiskelijoihin pidetään ammatillisuutta

ja jaksamista ajatellen olennaisena. Liaksi mukaan meneminen ei ole eduksi kenellekään. Opiskelijalle tuodaan esille, että hän voi lähestyä, kysyä ja tulla kertomaan asioita. Ammattihenkilöiden mukaan luottamuksen herättäminen opiskelijassa voi edesauttaa opiskelijan uskallusta kertoa ja ottaa puheeksi opiskelijan oma tilanne. Ammattihenkilön ja opiskelijan keskustelun lähtökohta on voimavarakeskeinen, niin että pyritään tuomaan esiin positiivisia asioita opiskelijan elämässä. Opiskelijaa tuetaan, autetaan ja ohjataan, mutta opiskelijalla on myös oma tehtävänsä ja vastuunsa. Ammattihenkilöt korostivat opiskelijan omaa vastuuta päihteidenkäyttöön liittyvien ongelmien ratkaisussa.

”-- että löytää niitä voimavaroja, koska niitä niissä on niissä nuorissa paljon --”

”-- minulla ei ole taikasauvaa, jolla minä taion sen sinun ongelman pois vaan ne avaimet on sinussa itsessä.”

Puheeksiottoon kuuluu opiskelijan motivointi muutokseen. Ammattihenkilöt kertoivat, että opiskelijalle annetaan positiivista palautetta aina pienistäkin muutoksista. Muutokseen motivointiin voi sisältyä myös motivoivien kirjallisten tehtävien antamista opiskelijalle. Tärkeänä muutosta edistävänä asiana nähtiin opiskelijan oma asenne. Lisäksi ammattihenkilöt pyrkivät kannustamaan asioiden eteenpäin viemiseen ja hoitoonlähtöön. Ammattihenkilöt kertoivat omaan tehtäväänsä kuuluvan toivon ylläpitämistä. Opiskelijaa on hyvä muistuttaa siitä, että hänen tilanteensa ei ole pahin mahdollinen vaan opiskelijalla on jo jonkinlainen tukiverkosto olemassa ja opiskelupaikka hankittuna.

”-- kerron miten hirveän tärkeää sitä asiaa on lähtä viemään etteenpäin elikkä hakea siihen ammattiapua.”

”-- ollaan semmosia toivon ylläpitäjiä kuitenkin siinä.”

5.3 Puheeksioton tavoitteet

Itsensä löytämistä pidettiin yhtenä päihteidenkäytön puheeksioton tavoitteena. Nuori voi kokea hämmennystä siitä, kuka hän on, sekä hakea ja kokeilla rajojaan. Puheeksiotolla tavoitellaan sitä, että opiskelija pystyy saamaan merkitys- ja mielihyvökokemuksia muutoinkin kuin päihteitä käyttämällä. Pyrkimyksenä on nuoren minäkuvan ja terveen itsetunnon löytyminen, jotta nuori uskaltaa olla täysin oma itsensä myös ilman päihteitä.

”-- oma identiteetti ja semmonen terve itsetunto että niitä estoja sais vähemmäksi muutoinkin kuin ottamalla päihteitä.”

Ammattihenkilöt pitivät olennaisena puheeksioton tavoitteena elämänhallinnan saavuttamista. Elämänhallintaan liittyviä asioita ovat opintojen suorittaminen ja työelämään siirtyminen. Ammattihenkilöt tavoittelivat puheeksiotolla myös sitä, että opiskelija tunnistaisi oman tilanteensa päihteidenkäytössä ja pystyisi vastuulliseen päihteidenkäytön hallintaan.

”-- siinä itessä herättää sitä, että kannattaa nyt niinku alakaa muuttamaan tilannetta.”

”-- se (päihteidenkäyttö) ois kuitenkin vastuullista ja semmosta omassa hallinnassa olevaa --”

Puheeksioton tavoitteiksi nähtiin aiemmin mainittujen lisäksi myös se, että nuoren opiskelijan mieleen jää kokemus mahdollisuudesta saada apua. Päihteidenkäyttö on asia, josta voi puhua kuten mistä tahansa muustakin. Mikäli opiskelija kokee tarvitsevansa apua päihdeongelmaan myöhemmin aikuisiällä, niin hänellä on uskallusta puhua asiasta. Kynnys hakea apua olisi aikuisiällä madaltunut aiemmin tapahtuneen puheeksioton johdosta.

”Joku siemen jäis sitten itämään.”

5.4 Puheeksioton seuraukset

Ammattihenkilöt kertoivat puheeksioton seurausten olevan yksilökohtaisia. Puheeksiotosta seuraa usein helpottuneisuuden tunnetta. Myös vanhempien ollessa mukana opiskelija kokee helpottuneisuutta, kun asioista puhutaan ääneen. Puheeksiotosta seuraa myös vastarintaa. Erään ammattihenkilön mukaan vastarinta oli reaktio asian esille nostamiseen. Puheeksioton seurauksena pidettiin myös sitä, että opiskelijalla herää huoli omasta tilanteesta.

”-- ne on hirveen monesti sitten helpottuneita, ku se vanhempi onki siinä ja voijaan puhua ihan ääneen --”

”-- minun huoneesta on kyllä lähetty ovet paukkuenkin --”

Puheeksioton seurauksiin kuuluvat opiskelijan päätökset opiskelujen jatkamisesta ja hoidon aloittamisesta. Opiskelija voi sitoutua hoitoonohjaussopimukseen, jolloin opiskelu voi jatkua. Mikäli opiskelija päättää olla sitoutumatta hoitoonohjaussopimukseen, saattavat opinnot päättyä siihen. Opiskelija saattaa myös keskeyttää opinnot, ja toisinaan keskeytykset johtavat opiskelijoiden pohdintaan opintojen jatkamisesta ja itsensä hoitamisesta.

”-- jos ne ottaa sen keskeytyksen, niin tuota sinä aikanaan sitten tietenki voi vähän mietiskellä ja tulevat sitten ehkä eri aatoksiin, että kyllä se sitteki ehkä kannattaa käyvä loppuun ja hoitaa, hoitaa itsensä.”

5.5 Puheeksiottoprosessin kehittäminen

Ammattihenkilöt ajattelivat puheeksioton olevan kaikkien yhteinen asia. Puheeksiotto ei saisi jäädä vain tiettyjen ihmisten kontolle. Jokaisen tulisi uskaltaa ottaa opiskelijan päihteidenkäyttö puheeksi huolimatta omasta ammatista tai toimenkuvasta. Ammattihenkilöiden mukaan kaikki opiskelijoiden parissa toimivat ovat vastuussa opiskelijoista ja kaikkien tulisi nähdä opiskelijoiden etu. Ajateltiin myös, ettei puheeksioton pitäisi henkilöityä niihin henkilöihin, jotka tavallisesti tekevät työtä päihteidenkäyttöön liittyvien asioiden parissa. Opiskelijaa puhuttelevampaa on, että heidän sijastaan esimerkiksi

ruotsinopettaja ottaa päihteidenkäytön puheeksi. Ammattihenkilöt kertoivat, että heidän työympäristössään tiedostetaan puheeksioton kuuluvan jokaiselle, mutta rohkaisua siihen silti koettiin tarvittavan. Myös muistutusta puheeksiotosta kaikille kuuluvana asiana kaivattiin.

”-- mä ä ajattelen samallai, ko sinä ajattelet, että tuota niin niin, että kyllä se sillai tietyllä lailla yhteinen asia, mutta että semmosta rohkasua, että me kuitenkin, me kaikki voijaan.”

Puheeksiottoprosessin kehittämistä pohdittaessa nousi esiin niin koulun ja vanhempien kuin koulun ja päihdehoitopaikkojenkin yhteistyön kehittäminen. Vanhempien vastuuta tulisi lisätä, ja heitä tulisi pyytää aiempaa enemmän mukaan yhteistyöhön. Päihdehoitopaikkojen suora yhteistyötä ammattiopiston kanssa pidettiin kehittämisen arvoisena asiana. Ammattihenkilön mukaan opiskeluterveydenhuollon ja erään päihdehoitopaikan yhteistyötä on jo jonkin verran kehitetty niin, että näiden kahden osapuolen työntekijät pitävät yhteisvastaanottoja. Yhteisvastaanottoa pidetään opiskelijalle mieluisampana ja helpompana kuin sitä, että opiskelija menisi suoraan päihdehoitopaikan vastaanotolle.

”-- vielä enempiä sitä vanhempien kanssa sitä yhteistyötä sais ja pitäis tehdä.”

Yhteisten sääntöjen ja sopimusten selkiyttämisestä sekä niiden noudattamisesta ammattihenkilöt halusivat, että olisi olemassa tietyt säännöt, joita noudatetaan. Yhteisten sopimusten tulisi olla selkeitä kaikille osapuolille, ja kaikkien tulisi noudattaa niitä. Ammattihenkilöt toivoivat yhteissopimusta, josta selviäisi esimerkiksi, mitä tapahtuu opiskelijan jättäessä käymättä päihdehoidossa ja missä vaiheessa opiskelija voidaan irtisanoa opiskelupaikasta.

”-- jämäkkyyttä puolin ja toisin sitten joka paikkaan -- että ne yhteiset sopimukset on kaikille selviä. Niinku koulun toimijoille ja sille itelle asiakkaalle ja sitten niinku siellä, siellä paikalla, joka sitä hoitoa antaa tai joka sitä hoitoonohjausta seuraa.”

Ammattihenkilöt ajattelivat, että kaikilla opiskelijoiden kanssa toimivilla ei välttämättä ole riittävästi taitoa ottaa puheeksi päihteidenkäyttöä. Ajateltiin, että kaikki ottavat päihteidenkäytön puheeksi omien kykyjensä mukaan, mutta kynnys puheeksiottoon ei ole

kaikilla yhtä matala. Esimerkiksi opettajalla voi olla epäselvyyttä päihteitä käyttävän opiskelijan kohtaamisessa ja asian puheeksi ottamisessa. Puheeksiottoon liittyvästä koulutuksesta ollaan sitä mieltä, että sitä ei ole koskaan liikaa.

”Että eihän se kaikille niinku ammattilaisillekaan oo kauheen luontevaa se päihteistä puhuminen.”

”Ei ehkä, ei ehkä sitä enää, että joku asia ei kuuluisi minulle vaan enemmän sitte se tulee sieltä, että jos on epävarmuutta ottaa joku asia puheeksi.”

Puheeksioton prosessikaavion (liite 1) kehittämisestä keskusteltaessa tuli esille vastakaisia näkemyksiä kaavion toimivuudesta. Koettiin tarpeelliseksi, että kaavioon päivitettäisiin olennaiset yhteistyötahojen nimet ja niiden yhteystiedot. Lisäksi kaavio koettiin liian monisäkeiseksi ja siihen kaivattiin selkiyttämistä. Eräs ammattihenkilö koki, että jos hän ei olisi ennestään tietoinen puheeksiottoprosessin kulusta, näyttäytyisi kaavio hänelle mutkikkaana. Toisaalta koettiin, että kaavio on hyvä pohja tilanteisiin, joissa ei tiedetä kuinka toimia. Prosessikaavion olemassaolosta olisi hyvä tiedottaa ja muistuttaa opiskelijoiden parissa työskenteleviä ammattihenkilöitä. Arveltiin, ettei kovinkaan moni ole tietoinen kyseisestä kaaviosta.

”Kyllähän tuosta selkeämmän sais. Tuossa on nyt vähän turhan paljo monenlaista.”

”-- määhän voisin epäillä, että meidän yksiköstä ei varmaan kovin monikaan oo tuota tuosta tietonen sinällään näin. Niin tuota seki ois semmonen asia että mitä pitäis enempi, enempi tiedottaa.”

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisia kokemuksia ammattihenkilöillä on ammattiopisto-opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotosta. Tulosten mukaan puheeksiotto on kaikkien ammattihenkilöiden yhteinen asia ja sitä ohjaa ammattihenkilöiden voimavarakeskeinen ajattelu. Puheeksiotolla tavoitellaan opiskelijan elämänhallintaa ja avun hakemisen helpottumista jatkossa opiskelijan elämäntiellä. Ammattihenkilöt kaipaavat puheeksiottoon sekä rohkaisua että koulutusta, ja koulun ja kodin sekä koulun ja päihdehoitopaikkojen välisen yhteistyön lisäämistä pidetään merkittävänä asiana. Selkeä ohjeistus puheeksiottoon koetaan tarpeelliseksi.

Tutkimuksen mukaan ammattiopistoympäristössä päihteidenkäytön **puheeksiottaja voi olla kuka tahansa ammattihenkilö**. Nuorten päihteettömyyden tukeminen on nuorten parissa toimivien ammattihenkilöiden yhteinen tehtävä (Pirskanen 2007, 42, hakupäivä 6.2.2013). Ammattihenkilöt kokivat, että kaikki opiskelijoiden parissa toimivat ammatillaiset ovat vastuussa opiskelijoista ja heidän tulisi pitää mielessään opiskelijoiden etu. Tämä voidaan ajatella pohjaksi sille, että ammattihenkilöt näkevät opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksioton kaikkien yhteisenä asiana. Ammattihenkilöt kokivat opiskelijan edun mukaiseksi, että puheeksiottaja voi myös olla joku muu kuin varsinaisesti opilashuoltotyötä tekevä ammattilainen. Puheeksiotto on sekä välittämistä että ammattitaitoa, ja vastuu sen toteuttamisesta kuuluu ammattilaisille (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 151).

Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että ammattihenkilöt keskustelevat puheeksiottotilanteissa opiskelijan elämään kuuluvista hyvistä asioista. Ammattihenkilöiden mukaan nuorista löytyy paljon voimavaroja ja niiden esille tuominen on tärkeää. Ammattihenkilöiden **toimintaa ohjaa siis voimavarakeskeinen ajattelu**. Nuorten terveyden ja päihteettömyyden edistämässä korostetaan voimavarakeskeistä työmenetelmää (Pirskanen 2007, 50, hakupäivä 6.2.2013). Nuoressa olevien voimavarojen tunnistaminen mahdollistaa myönteisen palautteen antamisen ja voimavaroihin nojaavan tukemisen. Voimavarojen tunnistamisella on merkitystä puheeksioton tavoitteeseen asioiden kehittymisestä myönteiseen suuntaan. (Eriksson & Arnkil 2005, 29.) Voimavarat vaikuttavat yksilön

muutosvalmiuteen (Pietilä, Erola & Vehviläinen-Julkunen 2002, 158). Pirskasen (2007, 107, hakupäivä 6.2.2013) tutkimuksessa todetaan tarpeelliseksi edistää opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitajien valmiuksia nuorten voimavarojen tunnistamiseen. Voidaan ajatella, että myös muiden opiskelijoiden parissa työskentelevien valmiuksia voimavarojen tunnistamiseen tulisi kehittää.

Ammattihenkilöt mainitsivat opiskelijan voimavaroiksi tukiverkoston ja olemassa olevan opiskelupaikan. Muiksi voimavaroiksi voidaan lukea esimerkiksi riittävän hyvä itsetunto, elämänhallinta ja tietous päihteidenkäytöstä sekä hyvä suhde vanhempiin ja ystäviin (Pirskanen 2007, 16, hakupäivä 6.2.2013). Voidaankin huomata, että voimavarat ovat samoja kuin päihteidenkäytöltä suojaaviksi tekijöiksi mielletyt asiat. Näin voimavarojen löytyminen puheeksiottotilanteessa on yhteydessä suojaavien tekijöiden vahvistamiseen ja sitä kautta päihdeongelmien ehkäisyyn ja niiden hoitoon.

Ammattihenkilöt kertoivat **muutokseen motivoinnin** liittyvän olennaisesti puheeksiottoon. Motivointiin liittyy positiivisen palautteen antaminen pienistäkin edistysaskeleista. Opiskelijan omalla asenteella on huomattava merkitys oman tilanteensa muuttamisessa. Kun yksilö itse alkaa sopeutua ajatukseen muutoksesta, hän uskoo siihen ja alkaa haluta sitä enemmän (Ehrling 2009, 147). Yksilöllä on vastuu päihteidenkäytöstä ja muutoksesta, mutta vastuu muutokseen motivoinnista kuuluu ammattilaiselle. Yksi osa muutokseen motivointia on tiedon antaminen päihteidenkäytön ja sen vähentämisen vaikutuksista. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 157.) Tiedon lisääminen voi johtaa kriittiseen ajatteluun ja sitä kautta muutokseen (Pirskanen 2007, 102, hakupäivä 6.2.2013). Ammattihenkilöt kertoivat kartoittavansa puheeksiottotilanteessa opiskelijan päihteidenkäyttöä ja puhuvansa käytön vaikutuksista.

Pirskasen tutkimukseen (2007, 93, hakupäivä 6.2.2013) osallistuneet terveydenhoitajat arvioivat, että onnistunut varhainen päihteidenkäyttöön puuttuminen vaatii ammattilaisen ja nuoren luottamussuhteen muodostumista. **Luottamuksen syntyminen** ammattihenkilön ja opiskelijan välille koettiin myös tässä tutkimuksessa olennaiseksi osaksi päihteidenkäytön puheeksiottoa ja sen toimivuutta. Ammattihenkilöiden mukaan luottamuksen herättämiseen kuuluvat avoimuus ja ammattilaisen ja opiskelijan tasavertaisuus. Näin opiskelijat voivat rohkaistua itse ottamaan puheeksi oman tilanteensa. Luot-

tamuksellisuudella saavutetaan asioiden rehellinen ja avoin käsittely (Häggman-Laitila 2001, 190).

Puheeksioton tavoitteita ajatellen **elämänhallinnan vahvistuminen** korostui ammattihenkilöiden kokemuksissa. Eirolan (1999, 7) tutkimuksesta käy ilmi, että nuoren vahvaan elämänhallintaan sisältyy nuoren kyky sopeutua ja kokea tyytyväisyyttä elämän eri aloilla. Myös hyvä itsetunto on osana vahvaa elämänhallintaa (Eirola 1999, 7). Elämänhallinnan vahvistumisen myötä nuoren valmiudet tehdä itsenäisiä ja perusteltuja terveyteensä liittyviä valintoja paranevat (Inkinen, Partanen & Sutinen 2000, 169). Elämänhallinnan vahvistumisen keskeisiksi osa-alueiksi nähdään tässä tutkimuksessa itsetunnon vahvistuminen ja oman identiteetin löytyminen.

Nuoruus on ikävaihe, jolloin nuori hakee minuuttaan, identiteettiään ja voimavarojaan ja jolloin nuori alkaa kasvaa vastuuseen (Eirola 1999, 4). Erityisesti ikävuosina 15-18 nuori etsii itseään, mutta useimmilla nuorilla **identiteetin saavuttaminen** kestää varhaisaikuisuuteen (Vuorinen 1997, 218). Tässä tutkimuksessa ammattihenkilöt kokivat nuorten opiskelijoiden elämään kuuluvan itsensä etsimistä ja rajojen kokeilua. Nuorten päihteidenkäyttöön vaikuttavat usein kokeilun tai vaihtelun halu. Nuoruuden alkoholin kokeilu tai alkoholin juominen voidaan nähdä siirtymänä nuoruudesta aikuisuuteen ja sosiaalistumisena aikuisten yhteiskuntaan. (Pirskanen 2007, 21, hakupäivä 6.2.2013.)

Tässä tutkimuksessa päihteidenkäytön puheeksiotolla tavoiteltiin opiskelijoiden identiteetin löytymistä niin, että opiskelija saisi merkitys- ja mielihyvökokemuksia ilman päihteidenkäyttöä. Koska nuorten päihteidenkäytön taustatekijöitä ovat usein hauskanpito ja kanssakäyminen kavereiden kanssa (Pirskanen 2007, 21, hakupäivä 6.2.2013; Maunu 2011), on tarkoituksenmukaista tavoitella sitä, että nuori kykenee hauskanpitoon ja sosiaaliseen kanssakäymiseen ilman päihteitä.

Nuorilla runsaan juomisen on todettu olevan yhteydessä negatiiviseen itsekäsitykseen ja heikkoon itsetuntoon (Pirskanen 2007, 23, hakupäivä 6.2.2013). Nuoren opiskelijan **itsetunnon vahvistuminen** koettiin ammattihenkilöiden kokemusten mukaan tavoiteltavaksi asiaksi. Opiskelijat käyttävät päihteitä tarkoituksenaan vähentää estoja, minkä vuoksi itsetunnon vahvistaminen on paikallaan. Estojen vähentäminen voi olla opiskelijoiden keskuudessa sosiaalisten kontaktien solmimista edistävä seikka. Maunun (2011,

19) mukaan alkoholia voidaan pitää sosiaalisuuden voiteluaineena ja mikäli sitä ei ole, ei enää synny todellisia sosiaalisia kontakteja toisten kanssa. Elämänhallintaan sisältyvät puheeksioton tavoitteet eli identiteetin löytyminen ja riittävän vahvan itsetunnon saavuttaminen ovat yksilön voimavaroja, joiden tukeminen suojaa päihteidenkäytöltä.

Tässä tutkimuksessa päihteidenkäytön puheeksioton toivottiin vaikuttavan siihen, että opiskelijalla itsellään olisi **rohkeutta hakea apua**, mikäli hän sitä jossain elämänsä vaiheessa kokee tarvitsevan. Ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta katsottuna puuttamalla nuoren päihteidenkäyttöön voidaan ehkäistä mahdollisia aikuisiän päihdeongelmia. Ammattihenkilöiden kokemusten mukaan puheeksioton tavoitteet perustuvat kokonaisvaltaiseen ajatteluun, jossa huomioidaan opiskelijan päihteidenkäytön taustatekijät sekä ehkäisevän työn kauaskantoiset vaikutukset.

On tärkeää edistää koko kouluyhteisön vastuullisuutta nuorten päihteidenkäytön ehkäisyssä (Pirskanen 2007, 94, hakupäivä 6.2.2013). Ehkäisevän päihdetyön perustana on se, että nuoren parissa toimivalla kasvattajalla on käsitys ennaltaehkäisyn tarpeellisuudesta, arvoista ja menetelmistä (Huoponen ym. 2001, 71). Vaikka tässä tutkimuksessa ammattihenkilöt ajattelivat, että kaikki tietävät puheeksioton vastuusta, olivat he sitä mieltä, että rohkaisua siihen silti tarvitaan. Lisäksi ajateltiin, ettei kaikilla ole välttämättä taitoja ottaa päihteidenkäyttöä puheeksi. Epävarmuuden hälventämiseksi ja tarvittavien taitojen kehittämiseksi ammattihenkilöt kokivat, että **koulutus on tarpeen**. Pirskasen tutkimuksen (2007, 94, hakupäivä 6.2.2013) tuloksissa esiteltiin varhaiseen puuttumismalliin liittyviä koulutustarpeita, joihin kuuluivat vaikeiden asioiden puheeksioton tiedollisten ja taidollisten valmiuksien kehittäminen.

Nuoren kasvun ja kehityksen edistäminen kokonaisvaltaisesti edellyttää yhteistyötä ja yhteisvastuullisuutta (Inkinen ym. 2000, 171). Ammattihenkilöiden mukaan **vanhempien vastuuta pitäisi lisätä** opiskelijoiden päihdehaittojen ehkäisyssä. Tätä ajatusta tukee Lastensuojelulaki (417/2007 1:2 §), jonka mukaan vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Riittävän vahva vanhemmuus suojaa nuorta liialliselta ja varhaiselta päihteidenkäytöltä (Pirskanen 2007, 23, hakupäivä 6.2.2013).

Ammattihenkilöt toivat esiin, että ensi alkuun opiskelija vastustaa vanhempien pyytämistä yhteistyöhön, mutta lopulta kokee helpottuneisuutta vanhempien läsnäolosta.

Erikssonin ja Arnkilin (2005, 37) mukaan kokemukset yhteistyöstä osoittavat, että huoltajien mukaan ottaminen yhteistyöhön muodostaa liittouman nuoren hyväksi. Tällöin nuori saadaan paremmin sitoutumaan yhteisiin tavoitteisiin ja sopimuksiin. Lasten kanssa työskentelevien viranomaisten, kuten opetustoimissa työskentelevien, velvollisuuksiin kuuluu vanhempien tukeminen kasvatustehtävissä ja avun tarjoaminen riittävän varhain (Lastensuojelulaki 417/2007 1:2 §). Vanhemmilla on oikeus osallistua ehkäisevään päihdetyöhön yhteistyössä koulun kanssa ja heidän tulee saada tietoa lastensa mahdollisesta päihdeidenkäytöstä sekä koulun toimintatavoista päihdeidenkäytön ehkäisystä (Huoponen ym. 2001, 83; Inkinen ym. 2000, 168).

Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön lisäksi myös yhteistyö päihdehoitopaikkojen kanssa vaatii ammattihenkilöiden mielestä kehittämistä. **Yhteistyön kehittäminen** tulee keskeiseksi puheeksiottoprosessin vaiheessa, jossa hoitoonohjaus on ajankohtaista. Opiskelijan edun kannalta ammattiopiston ja päihdehoitopaikkojen välinen suora yhteistyö nähtiin tärkeänä. Tämä voidaan ajatella niin sanotuksi matalan kynnyksen toiminnaksi, jossa opiskelijaa ei juokseteta edestakaisin esimerkiksi ammattiopiston, opiskeluterveydenhuollon ja päihdehoitopaikan välillä. On tavoiteltavaa, että joko ammattihenkilö lähtee ensimmäiselle käynnille opiskelijan mukaan päihdehoitopaikkaan tai vaihtoehtoisesti ammattiopistolla järjestetään ensimmäinen yhteisvastaanotto. Tällöin opiskelija mahdollisesti kiinnittyy helpommin päihdehoitoon, koska hänen ei tarvitse ottaa päihdehoidon ensimmäistä askelta yksin.

Pirskasen (2007, 93, hakupäivä 6.2.2013) tutkimuksessa terveydenhoitajat ja heidän yhteistyökumppaninsa kokivat varhaisen puuttumisen toimintamallissa yhteistyön eri ammattiryhmien välillä tärkeäksi. Yhteistyötä arvioitiin edistettävän yhteisillä toimintaperiaatteilla. Laadukkaasti tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä osapuolilla on yhteinen näkemys, jonka mukaisesti työtä tehdään. Tällä tarkoitetaan tavoitteiden sekä toiminnan käsitteiden ja sisältöjen määrittämistä. (Huoponen ym. 2001, 81.) Tässä tutkimuksessa ammattihenkilön kokemuksista huokui selkiyttämisen tarve liittyen yhteisiin sääntöihin ja toimintatapoihin ammattiopiston ja päihdehoitopaikkojen yhteistyössä. Yhteisistä selkeistä säännöistä ja toimintatavoista sopiminen edistää yhteistyön onnistumista ja on näin ollen opiskelijan edun mukaista.

Tutkimuksessa esitellyn puheeksioton prosessikaavion (liite 1) tarkoitus on toimia ammattihenkilöiden ohjenuorana opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiottoon. Suurimmaksi osaksi ammattihenkilöt kokivat kaavion olevan turhan monimutkainen ja vaikeasti tulkittava. **Kaaviota tulee kehittää**, jotta se voisi olla toimiva puheeksioton apuväline. Siitä tulee käydä ilmi yhteistyötahot yhteystietoineen ja siitä tulee tehdä helpommin ymmärrettävä. Ammattihenkilöt epäilevät, että kaaviota ei käytetä tiedostetusti. Tämän voi ajatella johtuvan siitä, että sen olemassaolosta ei tiedetä tai siitä, että sitä on vaikea hyödyntää.

7 POHDINTA

Tutkimusprosessi alkoi aiheenvalinnalla, joka perustui aiheen ajankohtaisuuteen ja omaan kiinnostukseemme. Ennen varsinaista aiheenvalintaa tiesimme jo, että haluamme toteuttaa päihdetyöhön liittyvän tutkimuksen. Tutkimustulosten käsittelyn ja puheeksiottoon liittyvän teoreettisen tiedon pohjalta olemme syventäneet tietämystämme päihdeidenkäytön puheeksioton prosessista. Päihdeidenkäyttö otetaan puheeksi sosiaalialan eri alueilla niin päihdetyössä kuin sosiaalialan peruspalveluissakin. Yleisesti puheeksiottoa tarvitaan jokaisella sosiaalialan työn alueella. Täten tutkimuksen aiheenvalinta tukee ammatillista kasvuamme ja suuntautumista päihdetyön saralle.

Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen on lisääntynyt tutkimusprosessin myötä. Olemme oppineet tutkimuksen toteuttamisen vaiheet ja tutkimuksellisten valintojen perustelemisen. Olemme sisäistäneet tutkimuksellisten valintojen perustelemisen yhteyden tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkimuksen luotettavuutta olisi entisestään parantanut järjestelmällisempi tutkimusote. Olisimme voineet koko tutkimusprosessin ajan kirjoittaa tarkemmin ylös tutkimukseen ja tutkimuksen etenemiseen liittyviä huomioita. Tutkimusprosessin loppuvaiheessa aloimme hyödyntää aiempaa enemmän tutkimuspäiväkirjaa. Huomasimme, että päiväkirjan kirjoittaminen olisi helpottanut tutkimusraportin laatimista esimerkiksi analyysivaiheen aukikirjoittamisessa.

Haastattelusta tutkimusmenetelmänä olemme oppineet sen suunnittelusta ja toteuttamisesta. Jo ennen haastattelun toteutusta osasimme ajatella ryhmähaastattelun sopivan haastattelumuodoksi. Haastattelun toteutuksen jälkeen totesimme, että ryhmähaastattelu toimi tiedonkeruussa onnistuneesti etenkin pystyessämme vertaamaan tätä niin sanotusti pakon sanelemana toteutettuun yksilöhaastatteluun. Ryhmähaastattelulla saimme aikaan toivottua keskustelua aiheesta.

Onnistuimme rakentamaan haastattelun teemarungon (liite 2) sellaiseksi, että saimme riittävästi aineistoa tutkimustehtäväämme. Haastateltavat ymmärsivät teemojen tarkoituksen ja heidän oli luontevaa lähteä puhumaan teemoista. Haastattelutilanteessa olisimme voineet tarkentaa joitain haastateltavien epämääräiseksi jääneitä ilmaisuja, jol-

loin meidän ei olisi jälkikäteen tarvinnut pohtia tiettyjen asioiden merkityksiä tai täydentää kesken jääneitä lauseita mielessämme.

Perusteellisen tutkimussuunnitelman tekeminen edesauttoi tutkimuksen toteuttamisesta. Tutkimussuunnitelma antoi meille hyvät raamit tutkimuksen kulusta, tutkimuksellisista valinnoista ja tutkimukseen liittyvästä teorian tiedosta. Viitekehyksen rakentamisessa tutkimuksen tietoperustan hankinnan koimme tutkimusprosessin alussa haasteelliseksi. Tämä johtui siitä, että yritimme hakea tietoa liian tarkasti rajatuin termein. Prosessin edetessä ymmärryksemme päihteidenkäytön puheeksiottoon liittyvästä tietoperustasta laajentui ja näin ollen tiedonhankintakin helpottui.

Mielestämme tutkimustulokset vastasivat tutkimustehtävään. Ammattihenkilöiden oma ääni pääsi tuloksissa kuuluviin, kuten oli tarkoituskin. Tähän vaikuttaa se, että emme haastattelutilanteessa johdatelleet ammattihenkilöitä vastaamaan tiettyyn suuntaan vaan annoimme heille tilaa vastata parhaaksi katsomallaan tavalla, kuitenkin haastatteluteemat huomioon ottaen. Aineiston analysoinnissa kiinnitimme huomiota litteroinnin tarkkuuteen ja tulokset kirjoitimme vääristelemättä niitä. Palasimme alkuperäisaineistoon useaan kertaan niin tuloksia kuin johtopäätöksiäkin kirjoittaessa. Kaiken kaikkiaan analysointivaihe oli työläs, mutta lopulta pääsimme tarkoituksenmukaiseen lopputulokseen.

Tutkimusprosessin ajan olemme huomioineet niin tutkimusetiikan kuin sosiaalialan ammattieettiset periaatteet. Olemme sisäistäneet ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen sekä anonymiteetin huomioimisen kuuluvaksi kokonaisvaltaisesti tutkimusprosessiin. Olemme oppineet, että eettisyys tulee huomioida tutkimustyössä myös haastattelutilanteiden ulkopuolella. Tämä on näkynyt muun muassa siinä, että tutkimusraporttia laatiessa on huomioitu ihmisarvon kunnioittaminen pohdinnan ja alkuperäisaineistoon palaamisen kautta. Se, että meitä tutkijoita on kaksi, on mahdollistanut keskustelun eettisyyden huomioimisesta eri näkökulmista. Eettisten periaatteiden pohtiminen ja niiden käytäntöön tuominen tämän tutkimusprosessin oppimisantina on hyödyksi meille sosiaalialan työelämässä.

Tässä tutkimuksessa opiskelijan merkittäväksi voimavaraksi koetaan vanhempien tuki. Riittävän vahva vanhemmuus on päihteidenkäytöltä suojaava tekijä. Entä jos opiskelijalla ei ole lähipiirissään luotettavaa aikuista, kehen hän voi turvata? Martelan ja Järvi-

lehdon (2012, 78, hakupäivä 22.2.2013) mukaan ammattioppilaitosikäisten huono olo juontuu usein kotioloista. Tällöin on tarpeen, että opiskelijan tukiverkosta pyritään vahvistamaan viranomaisyhteistyöllä (Inkinen ym. 2000, 171).

On huomioitavaa, että nuorten päihteidenkäyttöön altistavia tekijöitä ovat sekä vanhempien päihteiden väärinkäyttö että perheen sisäinen hyväksyvä asenneilmapiiri päihteidenkäyttöön. Tämän vuoksi ei perheessä välttämättä havahduta tai puututa nuoren päihteidenkäyttöön. Koulun ja opiskeluterveydenhuollon sekä näiden ja muiden viranomaisten välinen yhteistyö on tässä kohtaa nuoren voimavara, jolla voidaan saada katkaistua ylisukupolvinen päihteiden väärinkäyttö. Vaikutus ulottuu niin nuoren päihteidenkäyttöön ja pitkällä tähtäimellä myös tulevaisuudessa nuoren omien lasten päihteidenkäyttöön.

Lastensuojelun näkökulmaa ei tuotu tutkimuksen tuloksissa esille, mutta se on aihe jota on kuitenkin syytä pohtia. Opetustoimen ja terveydenhuollon ammattilaisten tulee salassapitosäännösten estämättä välittömästi ilmoittaa kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää alle 18-vuotiaasta henkilöstä, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä (Lastensuojelulaki 417/2007, 25 §). Ammatilaisen ja opiskelijan luottamussuhteen syntymisen ja säilyttämisen kannalta on hyväksi, että mahdollisesta lastensuojeluilmoituksen tekemisestä kerrotaan sekä opiskelijalle että hänen vanhemmilleen ennen ilmoituksen tekemistä. Toisaalta ammatilaisia sitoo Lastensuojelulain velvoite, mutta toisaalta taas ammatilaisten pitäisi pyrkiä siihen, että opiskelijan luottamus säilyy ja tähän rakentaen voidaan edistää opiskelijan tilannetta parempaan suuntaan.

Tämän tutkimuksen ammattihenkilöt kertoivat, että lastensuojeluilmoitus tehdään aina tarpeen vaatiessa, mutta sitä ei missään tapauksessa tehdä asianomaisten selän takana. Näemme tällaisen avoimuuden tärkeänä asiana, kun on kysymys nuoren opiskelijan parissa toimimisesta. Nuorelle välittyä kokemus, että häntä arvostetaan, että hänen tilanteeseensa liittyen ollaan ensisijaisesti tekemisissä hänen itsensä kanssa. On myös hyvä, jos nuorelle tätä kautta tulee ajatus tilanteen vakavuudesta ja mahdollisesti motivaatiota oman tilanteensa muuttamiseen.

Tutkimuksessa nähtiin ammattihenkilöiden ja vanhempien välinen yhteistyö oleellisena tekijänä opiskelijan päihteidenkäyttöön puuttumisessa. Ammattihenkilön ja vanhempien välinen keskustelu ennen lastensuojelun viranomaisten mukaantuloa voi parhaimmillaan tukea ammattihenkilöiden ja vanhempien välistä yhteistyötä. Lastensuojelun asiakkaat näkevät usein lastensuojelun negatiivisessa valossa. Mikäli kuitenkin lastensuojelu nähdään yhtenä yhteistyön osapuolena, sillä voi loppujen lopuksi olla positiivinen merkitys opiskelijan tilanteeseen.

Tutkimustuloksiin liittyen olemme pohtineet päihteidenkäytön puheeksioton ja laajemmin ajateltuna myös ehkäisevän päihdetyön toimivaa ohjeistusta. Ammattioppilaitoksissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön ohjeena ja tukena on tarpeen olla kattava, mutta selkeä toimintamalli. Toimintamallista tulee käydä ilmi opiskelijoiden päihteidenkäyttöön puuttumiseen velvoittavat ja oikeuttavat lait ja muut perusteet ehkäisevälle päihdetyölle. Päihteidenkäytön puheeksiottoa on hyvä ohjeistaa toimintamalliin sisältyvällä selkeällä kaaviolla, josta käy johdonmukaisesti ilmi puheeksioton vaiheittainen eteneminen sekä puheeksiottoprosessiin liittyvät ammattihenkilöt.

Käytön helpottamiseksi kaaviosta tulee löytyä puheeksiottoprosessiin kuuluvien ammattihenkilöiden sekä yhteistyötahojen yhteystiedot. Epäselvyyksien välttämiseksi kaaviosta tulee olla myös aukikirjoitettu versio. Mielestämme päihdetyön toimintamalliin sisältyvää puheeksioton prosessikaaviota voidaan käyttää myös perusteltaessa opiskelijoille puuttumista heidän päihteidenkäyttöönsä. Kaavion avulla ammattihenkilö voi selvittää oppilaitoksen toimintatavat ja kaavio itsessään selventää opiskelijoille puheeksiottoprosessin vaiheet. Myös Pirskasen (2007, 93, hakupäivä 6.2.2013) tutkimuksessa on todettu, että tämän kaltaista kaaviota voidaan käyttää päihteidenkäyttöön puuttumisen perusteluna nuorille.

Toimintamalliin on tarpeen sisällyttää tiivis tietopaketti yhteistyötahoista, jolloin esimerkiksi juuri puheeksiottoprosessissa ammattihenkilöt tietävät yhteistyötahojen toiminnasta ja merkityksestä prosessissa. Yhteistyötahojen toiminnasta kerrottaisiin lyhyesti ja yhteystietojen lisäksi mainittaisiin mahdollinen Internet-sivujen osoite. Toimintamallin päivitys riittävän usein on suotavaa, jotta esimerkiksi kaikki tarpeelliset yhteystiedot pysyvät ajan tasalla. Jotta toimintamallia pystytään hyödyntämään, tulee ammattioppilaitoksessa työskentelevien olla tietoisia mallin olemassaolosta ja sen sijainnista.

Tämä vaatii uusien työntekijöiden kohdalla perehdyttämistä toimintamalliin sekä vanhempien työntekijöiden muistuttamista asiasta aika ajoin esimerkiksi koulutusten yhteydessä. Toimintamallin on hyvä olla julkisesti saatavilla Internetissä, jolloin myös vanhemmat pystyvät tutustumaan siihen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on, että tutkimukseen osallistuvat ammattihenkilöt saavat tutkimustulosten pohjalta palautetta omasta työstään ja tuloksia hyväksikäyttäen kyseisessä ammattiopistossa voidaan kehittää päihteidenkäytön puheeksiottoa sekä yleisesti että puheeksioton prosessikaaviota (liite 1). Myös muissa ammattioppilaitoksissa voidaan hyödyntää tutkimuksen tuloksia kehitettäessä päihteidenkäytön puheeksiottamista. Tutkimuksen tuloksiin tukeutuen ammattihenkilöt saavat vahvistusta puheeksiotosta yhteisenä asiana. Ammattihenkilöt peilaavat omaa työskentelyään tutkimustuloksiin ja täten pystyvät tunnistamaan mahdollisia kehittämisen paikkoja tavassaan työskennellä. Tutkimustulosten sekä johtopäätösten ja pohdinnan pohjalta ammattiopistot saavat työkaluja puheeksioton ja sen ohjeistuksen kehittämiseen.

Ihannetapauksessa puheeksioton kehittäminen ammattiopistoissa parantaa puheeksioton vaikuttavuutta. On mahdollista, että tällöin opiskelijan muutoshalukkuus herää ja hän alkaa kyetä päihteidenkäyttönsä hallintaan. Tästä seuraa opiskelujen suorittaminen kunnialla loppuun ja sitä myötä työelämään siirtyminen. Yhteenvetona voidaan todeta, että onnistuneesta puheeksiotosta seuraa opiskelijan elämänhallinnan lisääntyminen, joka taas tukee yksilön integroitumista yhteiskuntaan.

Jatkotutkimukseksi tälle tutkimukselle voidaan toteuttaa tuotekehittelyprojektina jollekin ammattiopistoyksikölle päihdetyön toimintamalli, johon sisällytetään puheeksioton prosessikaavio. Ajantasaisuus on huomionarvoinen seikka toimintamallia kehitettäessä ja toteutettaessa. Lait, yhteystiedot ja toimintatavat muuttuvat aika ajoin. Joskus pelkän päivittämisen sijaan on paikallaan perinpohjainen uudistus. Toimintamallin uudistuksessa voidaan hyödyntää jo olemassa olevaa toimintamallia ja tämän tutkimuksen tuloksia.

Toisena jatkotutkimusaiheena ehdotamme toiminnallista tutkimusta, jossa ammattiopiston ammattihenkilöille järjestetään koulutustilaisuus tai useampia tilaisuuksia päihteidenkäytön puheeksiotosta. Mikäli koulutustilaisuuksia olisi useampia, voidaan ensin

keskittyä päihteidenkäytön ehkäisyyn yleisesti sekä oppilaitoksen vastuuseen ehkäisevässä päihdetyössä. Tämän jälkeen voidaan paneutua puheeksiottoon. Koulutuksissa ammattihenkilöillä on mahdollisuus jakaa kokemuksia opiskelijoiden päihteidenkäyttöön puuttumisesta ja siihen liittyvistä haasteista. Koulutuksissa voidaan hyödyntää ulkopuolisia päihdealan ammattilaisia luennoitsijoina.

LÄHTEET

Aalto-Setälä, T., Marttunen, M. & Pelkonen, M. 2003. Nuorten päihdehäiriöiden varhaistunnistaminen. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Kansanterveyslaitos, Mielenterveyden ja alkoholitutkimuksen osasto. Hakupäivä 3.4.2012 http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/ohjeet_ja_suosituksset/paihdehairiot.pdf.

Ahonen, J. 2011. Puheeksiottamalla asian ytimeen. Hakupäivä 22.3.2012 <http://sel.fi/sivut/wp-content/uploads/2010/02/Puheeksiottaminen-Ahonen-OULU-27.3.11.pdf>.

Alkoholilaki 8.12.1994/1143.

Behm, M-M. Varhaisvaiheen päihdehoitotyö perusterveydenhuollossa. 2005. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Dahl, P. & Hirschovits, T. 2005. Tästä on kyse – Tietoa päihteistä. Lisäpainos 2002 julkaistusta painoksesta. Helsinki: Hakapaino Oy.

Danska-Honkala, K. & Krogerus, E. 2010. Ehkäisevä päihdetyö toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa - esimerkki ryhmäinterventiosta. Teoksessa M. Kylmäkoski, S. Pylkkänen & R. Viitala (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 67-81. Hakupäivä 22.3.2012 http://www.humak.fi/sites/default/files/liitteet/yhteisollisia_nakokulmia.pdf.

Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa. Opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön. 2010. Hakupäivä 28.3.2012 <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/b7fcda50-54fd-4f7c-9262-3ae3239a49f2>.

Ehrling, L. 2009. Yhteisen ymmärryksen rakentuminen päihdehuollon ensitapaamisissa. Teoksessa T. Tammi, M. Aalto & A. Koski-Jännes (toim.) Irti päihdeongelmista. Porvoo: WS Bookwell Oy, 145-170.

Eirola, R. 1999. Elämänhallintavalmiudet ja elämisen tavat. Haastattelututkimus peruskoulun seitsemäsluokkalaisille nuorille. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Eriksson, E. & Arnkil, T. E. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes.

Eskola, J. 2007. 6-8? (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa L. Viinamäki & E. Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 32-46.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1993. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeenlinna: Kirjayhtymä Oy.

Huhtanen, K. 2008. Kun huoli herää – Varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Huoponen, K., Peltonen, H., Mustalampi, S. & Koskinen-Ollonqvist, P. 2001. Päihteidenkäytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Helsinki: Opetushallitus: Stakes: Terveyden edistämisen keskus.

Huumauslainelaki 30.5.2008/373.

Häggman-Laitila, A. 2001. Varhainen tuki lapsiperheiden terveyden edistämässä. Teoksessa A-M. Pietilä, T. Hakulinen, E. Hirvonen, P. Koponen, E-M. Salminen & K. Sirola. Terveyden edistäminen. Uudistuvat työmenetelmät. Helsinki: WSOY, 172-197.

Inkinen, M., Partanen, A. & Sutinen, T. 2000. Päihdehoitotyö. Helsinki: Tammi.

Kemppinen, P. 1997. Nuori minänsä vankina. 1. osa, Alkoholi, imppaaminen, lääkkeet, huumeet, kielteinen elämä. Vantaa: Kannustusvalmennus.

Kiianmaa, K. & Marttunen, M. 2003. 2.10. Nuoret ja päihteet. Teoksessa M. Salaspuro, K. Kiianmaa & K. Seppä (toim.) Päihdelääketiede. Helsinki: Duodecim, 100-108.

Kouluterveys 2009. Oulun läänin raportti. 2009. THL. Hakupäivä 13.3.2012
<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/alueittain/oulu.htm>.

Kouluterveyskysely 2011. Nuorten hyvinvointi Pohjois-Pohjanmaalla vuosina 2009-2011. 2011. THL. Hakupäivä 13.3.2012
<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/alueittain/ppohjanmaa.htm>.

Kylmänen, P. 2005. Kun kaikki muutkin. Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630.

Lappalainen-Lehto, R., Romu, M-L. & Taskinen, M. 2007. Haasteena päihteet. Ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit OY.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lukkarinen, H. 2003. Ihmisten kokemukset hoitotieteellisenä tutkimusilmionä: Fenomenologinen lähestymistapa. Teoksessa S. Janhonen & M. Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Juva: WS Bookwell Oy, 116–164.

Martela, F. & Järvillehto, L. 2012. Ammattiosaajan hyvä elämä. Ajatuksia ja työkaluja ammattiin opiskelevien elämänlaadun edistämiseksi. Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
Hakupäivä 22.2.2013
http://www.ehyt.fi/easydata/customers/ehyt/files/myytavattuotteet/ehyt_ammattiosaajan_hyva_elama_nakoisjulkaisu_1painos2012.pdf.

Maunu, A. 2011. Leiskaa steissillä, romanssi mökillä. Pääkaupunkiseudun ammattiin opiskelevien ja lukiolaisten juomisen sosiaaliset motiivit ja juomisen koetut haitat. Elämäntapaliitto.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Niemelä, S. 2009. Nuorten päihdeongelmien ehkäisy ja hoito. Teoksessa T. Tammi, M. Aalto & A. Koski-Jännes (toim.) Irti päihdeongelmista. Porvoo: WS Bookwell Oy, 49-67.

Nuorten terveystapatutkimus 2011. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2011. 2011. Hakupäivä 21.3.2012
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=3320152&name=DLFE-16067.pdf.

Peltonen, H. 2001. Koulu ja nuorten päihteiden käytön ehkäisy. Teoksessa Huoponen, K., Peltonen, H., Mustalampi, S. & Koskinen-Ollonqvist, P (toim.) Päihteidenkäytön ehkäisy: opas koulujen ja sidosryhmien väliseen yhteistyöhön. Opetushallitus, 18-42.

Pietilä A-M., Erola, R. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2002. Työmenetelmiä terveyttä edistävässä asiakastyössä. Teoksessa A-M. Pietilä, T. Hakulinen, E. Hirvonen, P. Koponen, E-M. Salminen & K. Sirola. Terveyden edistäminen. Uudistuvat työmenetelmät. Helsinki: WSOY, 148-171.

Pirskanen, M. 2007. Nuorten päihdeettömyyden edistäminen. Varhaisen puuttumisen malli koulu- ja opiskelijaterveydenhuoltoon. Kuopio: Kuopion yliopisto. Hakupäivä 6.2.2013 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-27-0510-8>.

Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa L. Viinamäki & E. Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 11-31.

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41.

██████████████████████ päihdetyön toimintamalli. 2003. Hakupäivä 13.3.2012 <http://www.██████████████████████>.

Pötsönen, R. & Välimaa, R. 1998. Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Seppä, K. 2003. 2.4. Mini-interventio. Teoksessa M. Salaspuro, K. Kiiänmaa & K. Seppä (toim.) Päihdelääketiede. Helsinki: Duodecim, 64-68.

Silius, K. 2008. Teemoittelu ja tyypittely. Tampereen teknillinen yliopisto.

Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Sosiaaliportti. 2010. Sosionomi (AMK) –tutkinto. Hakupäivä 11.4.2012 http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/.

Tuomi, J. 2007. Tutki ja lue: Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö. Hakupäivä 24.3.2013 http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio180113.pdf.

Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Kirjayhtymä Oy.

Viitanen, R. 2010. Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet ja päihdekasvatuksen mahdollisuudet. Teoksessa M. Kylmäkoski, S. Pylkkänen & R. Viitanen (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 45-66. Hakupäivä 29.3.2012 http://www.humak.fi/sites/default/files/liitteet/yhteisollisia_nakokulmia.pdf.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Von Der Pahlen, B. & Marttunen, M. 2012. 24. Nuoret ja huumeet. Teoksessa K. Seppä, M. Aalto, H. Alho & K. Kiiänmaa (toim.) Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: kustannus Oy Duodecim, 213-223.

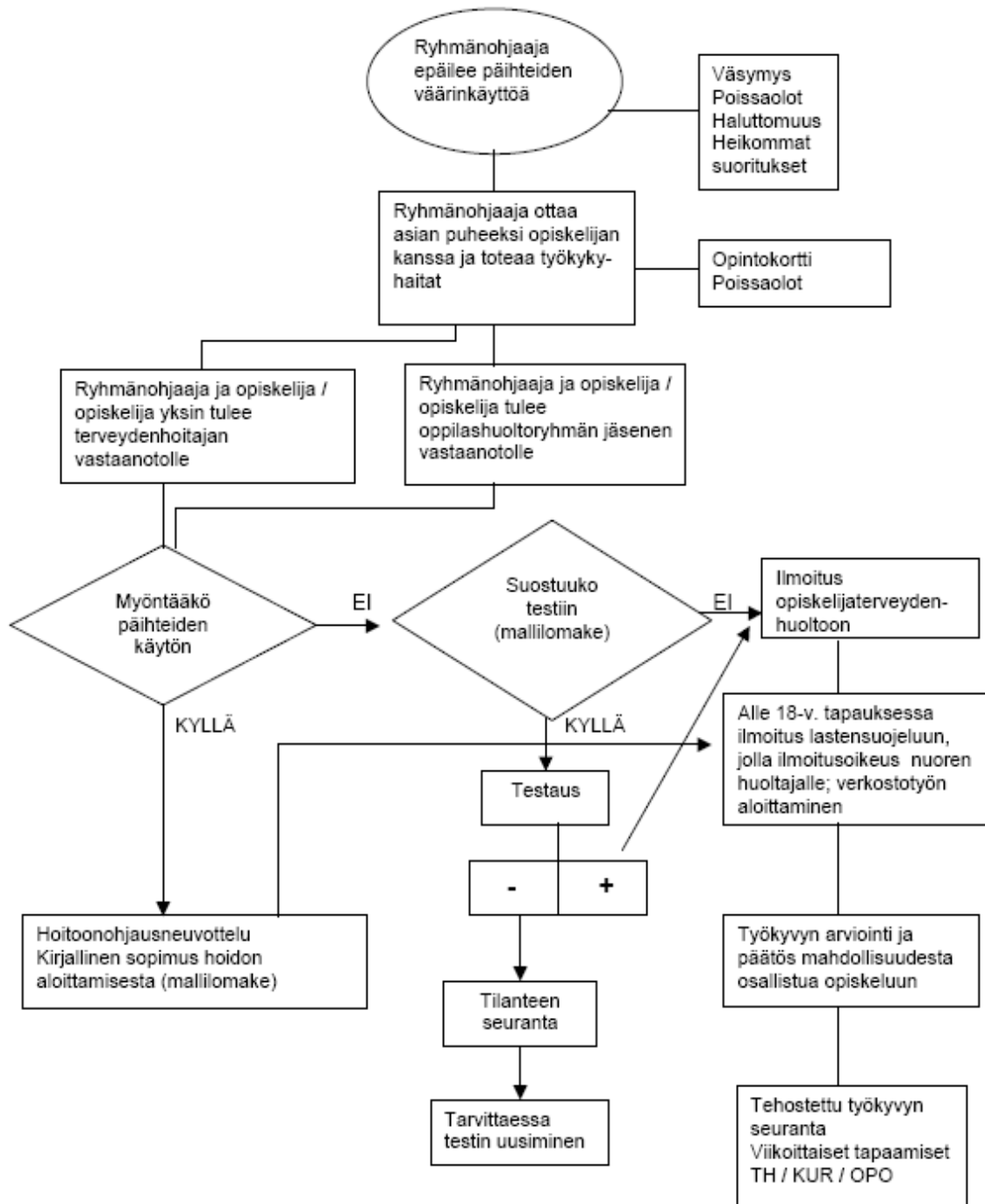
Vuorinen, R. 1997. Minän synty ja kehitys. Ihmisen psyykinen kehitys yli elämänkaaren. Helsinki: WSOY.

LIITTEET

LIITE 1: PUHEEKSIOTON PROSESSIKAAVIO

LIITE 2: TEEMAHAASTATTELURUNKO

LIITE 3: TEEMOITTELUTAULUKKO

Lähde: [redacted] päihdetyön toimintamalli. 2003.
[http://www.\[redacted\]](http://www.[redacted]).

HUOLEN HERÄÄMINEN OPISKELIJOIDEN PÄIHTEIDENKÄYTÖSTÄ

Mikä aiheuttaa huolen heräämistä?

Millaiset asiat opiskelijan käytöksessä tai olemuksessa viittaavat päihteidenkäyttöön?

Millä tavalla huolta ilmaistaan?

Mitä huolen heräämisestä seuraa?

PÄIHTEIDENKÄYTÖN PUHEEKSIOTTO

Kuka ottaa opiskelijan päihteidenkäytön puheeksi?

Millä tavoin nuori opiskelija kohdataan puheeksiottotilanteessa?

Millä tavalla päihteidenkäyttö otetaan puheeksi?

Millaisia asioita puheeksiottotilanteessa tapahtuu?

Millaisia tunteita puheeksiotto herättää puheeksiottajassa?

Mihin puheeksiotolla pyritään?

Millaiset asiat edesauttavat puheeksiottotilanteessa puheeksioton tavoitteiden saavuttamista?

Kertokaa puheeksioton seurauksista?

PÄIHDETYÖN TOIMINTAMALLIIN KUULUVAN PUHEEKSIOTON PROSESSIN KEHITTÄMINEN

Millaisena koette puheeksioton prosessin päihdetyön toimintamallin mukaisesti?

Millaisia kehittämissuhteita teillä on liittyen päihteidenkäytön puheeksiottoprosessiin päihdetyön toimintamallissa?

Pääteema	Alateema	Esimerkkejä alkuperäisilmauksista
Huolen herääminen ja huolen ilmaisu opiskelijoiden päihteidenkäytöstä	sitoutumattomuus koulunkäyntiin ja sovittuihin käynteihin	”No huolihan herää monestikko, kun opiskelija ei sitoudu niihin sovittuihin käynteihin--” ”Varsinkin tämmöset toistuvat sanosinko maanantai-poissaolot että alkuviikon poissaolot voi ja aamutuntien poissaolot --” ”-- niinkö koulupoissaolot mutta ylipäätään sitoutuminen sitte mihinkään --”
	epäsiisti ulkoinen olemus	”Epäsiisteys, vanhan viinan haju, valkosipulin haju, jolla jolla sitä on kenties vaikka peitelty, väsymys, kaikki tämmöset merkit.” ”-- matkan varrella yhtäkkiä alkaa tulee muutoksia, ettei enää pestä hiuksia tai ei meikata tai vaatteet on ehkä vähän likasia tai muuten on semmonen epäsiisti --”
	huolta herättävä käyttäytyminen koulussa	”Perjantailevottomuushan on monesti semmosta iltapäivällä sitte ettättä alkaa penkki poltteleen, pitäs jo päästä lähtemään --” ”-- tiukkasävystä puhelua kuuluu sieltä luokan perältä esimerkiksi raha-asioihin liittyen että että sitte niinkö huoli herrää kun on tämmöses rahalainamiskierteessä --”
	huolen ilmaisu opiskelijalle	”-- aina käyn sitte vielä ääneen ne läpi ne huolet siinä elikkä iha suoraa sanon.” ”-- käytän ihan niitä oikeita sanoja ja suoraan sitten kysyn.” ”--tuua sitä huolta, että niin tämä ei oo niinku ihan normaalia toimintaa.” ”-- mää lähen siitä, että että mitä sulle kuuluu, et sä oot vähä väsyneen näkönen, että onko jotaki huolia tai murheita että mitkä nyt on este ihan täyspainoselle opiskelulle ja sun jaksamiselle --” ”-- käyään ne faktat ja sitte tuota, että mitä se niinkö vaikuttaa ja sitte huoli siitä, että ko pitäs opiskellaki ja, ja tuota onko muu elämä sit menossa mille raiteille --”

	opiskelijalle mahdollisuus puhua	<p>”-- antaa opiskelijalle mahdollisuuden niinku siihen että mitä hän lähtee ja miten lähtee kertomaan, vähän ku pehmeästi lähestyä --”</p> <p>”-- mielellään pysyn niissä faktoissa ja kuuntelen mitä se opiskelija ite haluaa sanoa --”</p> <p>”-- tarjoutuu sellaseks rinnallakulkijaksi, ei tuomitsijaksi, eikä neuvojen antajaksi että näin näin näin vaa että jos koet että luotat minuun niin olen tässä sua varten ja voit kertoa huoleksi.”</p> <p>”-- on korvana ja antaa sitte mahollisuuen siihe puhumiseen --”</p>
Opiskelijoiden päihteidenkäytön puheeksiotto	puheeksiotto kaikkien tehtävänä	<p>”-- joskus se ottaa se ryhmänohjaaja, joskus sen otan minä.”</p> <p>”--puheeksiotto kuuluu ihan kaikille, että se ei oo vaan yhen ihmisen tehtävä --”</p> <p>”Sitten näitä on näitä tätä työkavereitten kesken tätä kannustusta, että tämä on nyt oikea suunta, että mejän kaikkien pittää niinkö tätä samaa tavotetta viiä etteenpäin, että yhdessä, että ei niin, että se jäis tiettyjen kontolle vaan.”</p>
	ammattillinen opiskelijan kohtaaminen, tuki ja ohjaus puheeksiottotilanteessa	<p>”-- otan aina kaikki opiskelijat iha avoimesti ja tavallaan omasta mielestä asetun heiän tasolle --”</p> <p>”-- luottamuksellisuus lähtee iha siitä omasta omastaki asenteesta et mite ite työntekijänä niinkö kohtaa kohtaa opiskelijat ja ja se että on korvana ja antaa sitte mahollisuuen siihe puhumiseen ja sit jos ei halua hirviästi puhua niin en oo hirveesti lähteny penkoo siinä vaiheessa --”</p> <p>”-- välitetään sitä viestiä sille ihmiselle, että me ollaan tässä kyllä häntä varten ja kannustetaan ja ja voi tulla kysymään, uskaltaa lähestyä ja tulla niitä asioita kertomaan ja ja tuota autetaan ja tuetaan ja ohjataan, mutta sitte myös se, se että myös hänellä on se oma tehtävänsä siinä --”</p> <p>”-- minulla ei ole taikasauvaa, jolla minä taion sen sinun ongelman pois vaan ne avaimet on sinussa itsessä.”</p> <p>”-- sopivasti ammatillinen, ei ei semmonen äidillinen”</p> <p>”-- että löytää niitä voimavaroja, koska niitä niissä on niissä nuorissa paljon --”</p>

	päihteidenkäytön kartoitus puheeksiottotilanteissa	<p>”-- käyään vähän niitä, läpi sitä, että mitä ne on ne päihteet, voiha jollaki olla vaikka tosiaan lääkkeitki sitte, ja tota, missä määrin, ja milloin, kenen kanssa ja ehkä voi opiskelija osata sanooki, että minkä takia vaikka käyttää.”</p> <p>”-- käyn läpi kaikkien kanssa elikkä ihan siis alkoholinkäyttö, tiheys, kuinka paljon, mitä.”</p> <p>”Sitte tietenki kartotetaan kaikki muut: huumet, imppaaminen, lääkkeitten väärinkäyttö.”</p>
	motivointi muutokseen ja hoitoonlähtöön	<p>”-- kerron miten hirveän tärkeää sitä asiaa on lähtä viemään etteenpäin elikkä hakea siihen ammattiapua.”</p> <p>”-- pyrin kannustaa sitten omalta osaltani siihe, siihe hoitoonlähtöön --”</p> <p>”-- positiivinen palaute niistä pienistä muutoksista --”</p> <p>”-- ollaan semmosia toivon ylläpitäjiä kuitenkin siinä.”</p> <p>”-- kannustus, motivointi, luottamuksen herättäminen”</p>
Puheeksioton tavoitteet	itsensä löytäminen	<p>”-- ihminen niinku löytäis itsensä.”</p> <p>”-- merkityskokemuksia ja mielihyvökokemuksia opittaisi hyvissä ajoin niinku saamaan muis-taki asioista --”</p> <p>”-- oma identiteetti ja semmonen terve itsetunto että niitä estoja sais vähemmäksi muutoinkin kuin ottamalla päihteitä.”</p>
	elämänhallinnan saavuttaminen	<p>”Elämänhallintaan. Että saa elämänsä raiteilleen ja saa arvokkaan tutkinnon suoritettua ja pääsee nauttimaan työnteon ihanuudesta.”</p> <p>”se (päihteidenkäyttö) ois kuitenkin vastuullista ja semmosta omassa hallinnassa olevaa--”</p> <p>”-- siinä itessä herättää sitä, että kannattaa nyt niinku alakaa muuttamaan tilannetta.”</p>
	avun hakemisen helpottuminen	<p>”-- jos vaikka jossaki vaiheessa elämää tulis on-gelmaksi, sitte uskaltais siitä myöskin puhua sit-ten myöhemmin, ehkä tarvittaessa hakea apua jos tarvii.”</p> <p>”-- kantais sinne aikuisuuteen ja läpi elämän, et-tä se ois sitten helpompaa.”</p> <p>”Joku siemen jäis sitten itämään.”</p>

Puheeksioton seuraukset	helpotuksen tunne	<p>”--semmosta helpotusta, olipa se sitten kyyneliä tai jotaki positiivista, mutta että monesti se on jotenki semmonen helpotus.”</p> <p>”-- ne on hirveen monesti sitten helpottuneita, ku se vanhempi onki siinä ja voiiaan puhua ihan ääneen --”</p>
	vastarinta puheeksiottoon	<p>”-- yhtä paljo, ku on sitä helpotusta, niin on varmaan sitä vastarintaaki.”</p> <p>”--minun huoneesta on kyllä lähetty ovet paukkuinkin --”</p>
	sitoutuminen hoitoonohjaukseen	<p>”-- opiskelija lähtee mejän kans siihen mukaan, mukaan siihen sopimukseen ja opiskelut voi jatkaa --”</p> <p>”-- opiskelija voi säilyttää sen opiskelupaikan ja lähtee hoitaa itseänsä”</p>
	opintojen keskeyttäminen tai lopettaminen	<p>”--se lyö hanskat tiskiin ja tavallaan menettää sitten kasvot hänen eessä, että menee se suhde jotenki sillai, että se ei, hän sitte jopa eroaa.”</p> <p>”-- jos ne ottaa sen keskeytyksen, niin tuota sinä aikanaan sitten tietenki voi vähän mietiskellä ja tulevat sitten ehkä eri aatoksiin, että kyllä se sitteki ehkä kannattaa käyvä loppuun ja hoitaa, hoitaa itsensä.”</p>
Puheeksiotto-prosessin kehittäminen	puheeksiotosta yhteinen asia	<p>”-- koulun sisälläki sitten niinkö vastuuttaa, että kuka tahansa huomaa, ni uskaltaa ottaa, ottaa puheeksi, että se ei jää aina sitten tiettyjen ihmisten kontolle --”</p> <p>”Kaikki on niinko vastuussa niistä opiskelijoista.”</p> <p>”-- ja sitä että muistutusta niinku kaikille meille, että se on mejän yhteinen asia.”</p> <p>”-- nähtäs sen opiskelijan etu ja ja se tuota sen työntekemisen tärkeys yli niitten ammattirajojen tai oman toimenkuvan, että nähtäs sillai yhteisenä, yhteisenä asiana.”</p>

	yhteistyön kehittäminen	<p>”-- sitä vanhempien vastuuta enempi. Ja vanhempia pyytää enempi mukkaan.”</p> <p>”-- vielä enempi sitä vanhempien kanssa sitä yhteistyötä sais ja pitäs tehdä.”</p> <p>”-- pitäs varmasti kehittää sitä niinku päihdehoitopaikkojen kanssa sitä niinkö enempi sitä yhteistyötä suoraan kouluille.”</p> <p>”Ja pietään yhteisvastaanotto, joka on sitten kiempi sille opiskelijallekin.”</p>
	yhteisten sääntöjen ja toimintatapojen selkiyttäminen	<p>”-- aina pitäs olla se kirjallinen hoitoonohjaussopimus mukana ja koulun työntekijä siellä ja miksei opiskeluterveysasemallekin --”</p> <p>”-- tietyt säännöt mitä noudetaan --”</p> <p>”-- siinä on varmaan se kehittäminen, että missä vaiheessa koulu sitten sanoo sopimuksen irti. Että voiko se sanoa, ku sitten teillä on taas kaikki eri lait ja asetukset, että millon opiskelijan voi.”</p> <p>”-- jämäkkyyttä puolin ja toisin sitten joka paikkaan, että niistä yhteisistä, että ne yhteiset sopimukset on kaikille selviä. Niinku koulun toimijoille ja sille itelle asiakkaalle ja sitten niinku siellä, siellä paikalla, joka sitä hoitoa antaa tai joka sitä hoitoonohjausta seuraa.”</p>
	puheeksiottoon liittyvien taitojen kartuttaminen	<p>”-- koskaan ei oo liikaa sitä koulutusta aiheeseen liittyen --”</p> <p>”Että eihän se kaikille niinku ammattilaisillekaan oo kauheen luontevaa se päiheistä puhuminen.”</p> <p>”-- semmosta rokkasua, että me kuitenkin, me kaikki voijaan.”</p> <p>”Että varmasti on sitä kynnystäki ottaa puheeksi ja sitte voi olla sitäki, että koetaan, että tämä ei, että ei oo niitä taitoja.”</p> <p>”-- kyllä sillä opettajallakin on niinkö epäselvyyksiä ja mietinnässä että miten niinkö ehkä kohtaa semmosen opiskelijan tai miten sen ottaa puhheeksi ja ja tuota niisemmasta avoimuutta ehkä enempi --”</p> <p>”Ja et miten toimittaaan, mihi ja mite semmonen opiskelija kohataan niin siinä on varmaan niinkö semmonen semmonen paikka.”</p>

	<p>puheeksioton prosessikaavion kehittäminen</p>	<p>”Niin, kiteytetäänkö näin, että ai 2003, no uudistus paikallaan.”</p> <p>”-- ne kaikki yhteistyötahotki ihan niinku että ne pitäs päivittää kaikki yhteystiedoista lähtien.”</p> <p>”Kyllähän tuosta selkeämmän sais. Tuossa on nyt vähän turhan paljo monenlaista.”</p> <p>”-- määhän vois eppäillä, että meidän yksiköstä ei varmaan kovin monikaan oo tuota tuosta tietonen sinällään näin. Niin tuota seki ois semmonen asia että mitä pitäs enempi, enempi tiedottaa.”</p> <p>”-- pitäs aika ajoin tuota ainaki meillä niinkö ryhmäohjaajille terottaa tästä asiasta ja muistuttaa että meillä on tämmönen päihdetyön toimintamalli.”</p>
--	--	---